

Buhârî ve Müslim'in Nasb ile İtham Edilen Râvîlerden Rivâyeti

Necdet AYDOĞDU*

“The Narrations of Bukhârî and Müslim by Narrators Accused of Being Nâsibî”

Abstract: *Nasb* means to spoil Ali (r.a) and to put the other Companions of Prophet Mohamed before him in virtue. According to İmamate Shia, it is a name given to groups aga'inst Ali (r.a), his children and supporters. Hadith scholars regard those who embrace this idea as members of Ahlul Bid'ah and mostly do not accept their narrations as valid. *In Sahîha'in*, there are the hadiths of some narrators who are accused of *nasb*. Ibn Hajar gives the names of six of them in his work *Hedy's-sari*. There are seven such narrators in the list given by Süyûtî in his work *Tedribü'r-Râvî*. Apart from these seven narrators, the hadiths of other narrators are also included *in Sahîha'in* about whom Ibn Hajar argues in his works named *Tehzibü't-Tehzib* and *Takribü't-Tehzib* that they are accused of being *nawasib* (sing. *nasb*). Bukhari and Muslim are criticized by both Ahl-i Sunnah and the Shiites for narrating hadiths from narrators accused of being Ahlul Bid'ah and including their narrations *in Sahîha'in*. However, in the leading hadith sources of Shia that criticize *Sahîha'in* because of similar reasons, there are also the narrations of narrators accused of being *nawasib*. In this study, the accusations about these narrators who are accused of being *nawasib* and their narrations *in Sahîha'in* will be examined.

Citation: Necdet AYDOĞDU, “Buhârî ve Müslim'in Nasb İle İtham Edilen Râvîlerden Rivâyeti” (in Turkish), *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, XIX/1, 2021, pp. 83-117

Keywords: Hadith, Bukhârî, Müslim, ahl al-bid'ah, *nasb*.

I. Giriş

Bir hadisin hüce olması, makbullüğüne bağlıdır. Makbul haberlerin başında da sahîh hadis gelir. Sahîh hadis, adâlet ve zabt sıfatını taşıyan râvîlerin muttasıl bir sened ile rivâyet ettikleri şaz ve mu'allel olmayan hadistir.¹ Hadisin

* Cumhuriyet Üniv., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hadis, SİVAS, necdetaydogdu1966@gmail.com

ORCID: 0000-0002-6576-1404

Geliş: 19.04.2020

Yayın: 30.06.2021

¹ İbnü's-Salâh eş-Şerczûrî, *Mukaddimetü İbnü's-Salâh fi ulûmi'l-hadis*, thk. Usâme el-Belhî, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-Arabi 1431/2010, 13; Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebîbekr es-Süyûtî, *Tedribü'r-r-râvî*, thk. Abdülvehhâb Abdüllatîf, Kahîre: Mektebetü Dâri'l-Türâs 1426/2005, 54; Mehmet Efendioğlu, “Sahîh”, *DİA*, İstanbul: TDV Yay. 2008, 3V, 523.

isnadında bir veya birden fazla râvînin düşmesi hâlinde hadis makbul olma vasfını kaybeder. Râvîlerinden birinin adâlet ve zabt açısından ta'n edilmiş olması da hadisin reddedilmesine yol açar. Bu itibarla, hadisin isnadındaki bir ravî adâlet veya zabt yönünden ta'n edildiğinde, o râvînin hadisi kabul edilmez.

Hadis usulünde ta'n, bir râvînin hadislerinin reddine yol açan halleri sebebi ile cerh edilmesi demektir. Râvîlerinin cerh edilmelerine yol açan on hale metâ'in-i aşere denilir.² Ta'n sebeplerinden birisi, bid'attir. Ancak bid'at, duruma göre râvînin adâlet vasfına yönelik cerh sebeplerinden birisi kabul edilir.

Bid'at, sözlükte bir şeye ilk defa başlamak, ihdas ve inşâ etmek demektir.³ Istilahta ise, din kemâle erdikten sonra ihdas edilen ve dine eklenen şey demektir. Bid'atin birisi hidâyete, diğeri dalâlete götüren iki türü vardır. Hadis usulünde bid'at, dalâlete götüren ve sünnetin kınadığı 'seyyie' türü bid'attir. Ehl-i bid'at tabiri, dinden sapmış; dalâlete düşmüş kimseler için kullanılır. Râvînin bid'at ehli olması, onun ta'n edilme gerekçelerinden birisi sayılmıştır.⁴

Bid'at'ın birisi küfre düşüren, diğeri düşürmeyen iki türü vardır. Bid'ati sebebi ile küfre düşen kişinin hadisinin kabul edilmeyeceği konusunda ittifak vardır. Bid'ati sebebi ile küfre düşmeyen kişinin rivâyeti hakkında âlimler ihtilaf etmiştir. Bu konuda 'bid'ati sebebi ile fâsık olduğundan mutlak anlamda reddedileceği' ve 'mezhebine veya aynı mezhep mensuplarına destek mahiyetinde yalamı helal görmeyenlerden ise kabul edileceği' şeklinde farklı görüşler ileri sürülmüştür. İmâm Şâfiî'nin bid'atinin propagandasını yapmayan kişinin hadisinin delil olarak kullanılabilmesi, propagandasını yapan kişinin hadisi ile ihticâc edilemeyeceği şeklinde bir görüşü olduğu nakledilmiştir.⁵ Yine ona nisbet edilen bir başka görüşe göre "Râfıza'dan Hattâbiye dışında ehl-i bid'atin hadisi kabul edilir." Âlimlerin ekseriyetine göre mezhebinin propagandasını yapmayan bid'atçının rivâyeti kabul edilir, yapan bid'atçının rivâyeti kabul edilmez. İbn Hibbân'a göre, bid'atinin propagandasını yapan kişinin hadisi delil değildir. Bu konuda âlimler arasında ihtilaf yoktur. İbnü's-Salâh'a göre, mezhebinin propagandasını yapmayan bid'atçının rivâyetinin kabul edileceği görüşü doğruya en yakın ve evla görüştür. *Sahîhain*'da böyle kişilerin asıl veya şevâhid kapsamında çok sayıda hadisi bulunduğunu belirtir.⁶

² bkz. Talat Koçyiğit, *Hadis Usulü*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 2017, 115.

³ Ebü'l-Fazl Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed İbn Manzûr el-Ensârî, "b-d-a", *Lisânu'l-Arab* (Mekke: Dâru Sâdir ts., VIII, 6.

⁴ Koçyiğit, *Hadis Usulü*, 119-120.

⁵ İbnü's-Salâh, *Mukaddime*, 69; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî*, 251.

⁶ İbnü's-Salâh, *Mukaddime*, 69.

Âlimler, *Sahîhayn*'in Kur'ân'dan sonra en sika kaynak olduğunda ittifak etmiştir.⁷ Bu iki kaynaktaki hadislerin gereğini yapmanın vacip olduğu konusunda âlimlerin icmasının olduğu da ifade edilmektedir.⁸ Bununla birlikte, ehl-i bid'at mensubu bazı râvîlerin hadislerinin bulunması ve başka sebeplerle bazı âlimler tarafından bu iki eser tenkit edilmiştir.⁹

Buhârî ve Müslim'in Nasb ithamına maruz kalanlardan hadis rivâyet etmiş olmaları, bu ithama maruz kalan râvîlerin durumları ve rivâyet ettikleri hadislerin sayı ve içeriklerinin araştırılmasını önemli hale getirmektedir. Yapılacak araştırma, Nasb ithamının cerh sebebi olup olmadığı konusunda da bize bir fikir verecektir. Zira bu iki hadis kaynağına yönelik itirazların önemli sebepleri arasında bid'at fırkalarına mensup râvîler ve rivâyetleri yer almaktadır.

Nâsibe'den olmakla itham edilen ve *Sahîhayn*'da rivâyeti bulunan râvîler hakkında muhaddisler tarafından farklı listeler yapılmıştır. İbn Hacer (v. 852/1448), *Buhârî*'de bid'at ehlinden olmak ile itham edilen râvîlerden altı kişinin nasb ile itham edildiğini belirtmiştir. Bu kişiler İshâk b. Süveyd el-Adevî, Behz b. Esed, Hariz b. Osmân, Husayn b. Nümeyr el-Vâsîti, Abdullâh b. Sâlim el-Eş'arî, Kays b. Ebî Hâzim'dir.¹⁰ Suyûtî, Buhârî ve Müslim'in ittifak ettiği veya ikisinden birinin kitaplarına hadislerini aldığı Nâsîbî râvîlere ait bir liste yapılmıştır. Suyûtî'nin listesinde İbn Hacer'in listesindeki altı kişiye ilave olarak Hâlid b. Seleme el-Fe'fâ'nın adı yer almaktadır.¹¹

Ancak Nâsibe'den olmakla itham edilen râvîler bu yedi kişi ile sınırlı değildir. Bu araştırma *Sahîhayn* ile sınırlı olduğundan, diğer hadis kaynaklarında rivâyeti olan Nâsîbî râvîler ve rivâyetleri konumuz dışında kalmaktadır.

Makalemizde, önce Nâsibe kavramı daha sonra da Nâsîbî olmakla itham edilen *Sahîhayn* râvîleri ve rivâyetleri incelenecektir. Nasb ile itham edilen râvîler hakkındaki öncelikli olarak bu kişilerin hadislerini eserlerine alan Buhârî ve Müslim'in değerlendirmelerine yer verilecektir. Sonra İbn Hacer'in *Hedyû's-sârî*, *Tehzîbü't-Tehzîb*, *Takrîbü't-Tehzîb* isimli eserlerinde verdiği bilgilere yer verilecektir. Bununla birlikte diğer kaynaklardaki değerlendirmelere

⁷ İbnü's-Salâh, *Mukaddime*, 15.

⁸ bkz. Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn b. Şeref, *Tehzîbü'l-Esmâ ve'l-Luğât*, Beyrut, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye ts., 73-74; Nevevî, *Takrîb*, 25; Suyûtî, *Tedribü'r-râvî*, 74. *Sahîhayn* üzerindeki icma meselesi hakkındaki diğer görüşler ve ayrıntılı bilgi için bkz. Enbiya Yıldırım, *Hadis Problemleri*, İstanbul: Rağbet Yay. 2007, 147-163.

⁹ Bu konudaki görüşler ve örnek hadisler için bkz. Mehmet Said Hatiboğlu, "Müslüman Âlimlerin Buhârî ve Müslim'e Yönelik Eleştirileri", *İslâmî Araştırmalar*, 10/ 1-2-3-4 (1999), 1-29. İbn Hacer, Buhârî'ye yöneltilen eleştirilerin bid'at, muhalefet, galat, cehaletü'l-hal ile irsal ve tedlîs içerme ihtimali nedeniyle senette inkita bulunduğu iddiaları olduğunu belirtmiştir (bkz. İbn Hacer, *Hedyû's-sârî*, 403).

¹⁰ bkz. Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed b. Hacer el-Askalânî, *Hedyû's-sârî*, thk. Abdülkâdir Şeybe el-Hamd, Riyad: Mektebetü'l-Melik Fehd, 1421/2001, 473-479.

¹¹ Suyûtî, *Tedribü'r-râvî*, 252.

de işaret edilecek, karşılaştırmalar yapılacaktır. Yine Şia'nın kendi kaynaklarında Nâsıbî olmakla itham ettikleri bazı râvîler ve onların temel Şia hadis kaynaklarındaki rivâyetlerine de değinilecektir. Böylece bu ithâmın uygulamadaki karşılığı hakkında bir fikir elde etmeye çalışılacaktır.

II. Nâsibe ve *Sahihayn*'deki Nâsibe Rivâyetleri

A. Nâsibe

Sözlükte “bir şeyi ortaya dikmek; birine karşı kötülük ve düşmanlık besleyip bunu izhar etmek” anlamındaki *nasb* kökünden türeyen *nâsibe* kelimesi “kin ve düşmanlık besleyenler” mânâsına gelir.¹² *Nâsibe* (Nâsıbîyye, nevâsıb), İmâmîyye Şiası kaynaklarında Hz. Ali'ye, evlâtlarına ve taraftarlarına karşı zümrelere verilen bir isimdir.¹³

İbn Abdilberr'e göre Nâsibe, Hz. Ali'ye hakaret eden, onu kötüleyen kimselerdir.¹⁴ İbn Teymiyye, Hâricilerde görüldüğü gibi Hz. Ali'ye buğz eden, fâsık veya kâfir olduğuna inananları Nâsibe diye adlandırmıştır.¹⁵ Zehebî, Hz. Ali'yi kötüleyip, hakaret eden kimsenin Nâsıbî olduğunu, bu durumda olan kişinin tazir edileceğini, Hz. Ali'ye söverse, o kişinin Hâricî olduğunu belirtmiştir.¹⁶ Zehebî'nin bir başka Nâsibe tanımı da şudur: “Nâsibe, Siffin Savaşında Hz. Ali ile muharebe eden gruptur. Onunla savaşmalarına rağmen Hz. Ali'nin Müslüman olduğunu ikrar etmiş, Hz. Osmân'ı Hz. Ali'den daha faziletli olarak görmüşlerdir. İki grup arasındaki ihtilaflar buğz ve hakaret boyutundadır, itikadî bir boyutu yoktur.”¹⁷ İbn Hacer'e göre ise “Hz. Ali'ye buğz etmek ve başkalarını fazilette onun önüne geçirmek” demektir.¹⁸ Bir başka görüşe göre, Ehl-i beytine karşı kin güden Mürctie, bu lakabı en çok hak eden taifedir.¹⁹

Nasb ithamının arkasında, Hz. Ali'nin Hz. Osmân'a takdimi veya tersi düşünce yatmaktadır. Şia, Hz. Peygamber'den sonra en faziletli kişinin Hz. Ali olduğu kanaatine sahiptir. Ehl-i Sünnet âlimlerine göre, sahabenin en faziletlieleri cennet ile müjdelenen on kişidir. Bu on kişinin fazilet sıralaması Hz.

¹² Ebu'l-Fadl Muhammed b. Mükerrrem el-Ensârî İbn Manzûr, “a-s-b”, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut: Dâru Sadr ts., I, 760.

¹³ Mustafa Öz, “Nâsibe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yay. 2006, 3II, 393.

¹⁴ Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr, *el-İstî'âb fî ma'rifetî'l-aşhâb*, thk. Âdil Mürşid, Ammân: Dâru'l-A'lâm 1423/2002, 233.

¹⁵ İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ el-Kübrâ*, IV, 446.

¹⁶ Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmî'n-Nubelâ*, thk. Şu'ayb el-Arnaûd-Hüsey el-Esed, Beyrût: Müessesetü'r-Risâle 1417/1996, VII, 370.

¹⁷ Zehebî, *Siyer*, V, 374.

¹⁸ İbn Hacer, *Hedyü's-Sâri*, 483.

¹⁹ Abdullah Sellûm es-Sâmerrâî, *el-Gulûv ve'l-fıraku'l-Gâliyye fî'l-ḥadâretî'l-İslâmiyye*, Bağdad: Dâru Vâsıt 1988, 256.

Ebûbekir, Hz. Ömer, Hz. Osmân ve Hz. Ali şeklinde devam etmektedir.²⁰ Ehl-i Sünnet'ten bir grup ise, Hz. Osman ve Hz. Ali'den birisini diğerine tafdil etme konusunda sessiz kalmıştır. Ehl-i Sünnet'in çoğunluğu Hz. Osmân'ın Hz. Ali'den daha faziletli olduğu görüşüne sahip olsa da Hz. Ali'yi Hz. Osmân'a takdim edenler de vardır.²¹

İbn Teymiyye, Ehl-i Sünnet'in Nâsibe'ye karşı tutumunu "Ehl-i Sünnet, Ehl-i Beyt'i sever, dost edinir ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vasiyetini muhafaza eder. Ehl-i Beyt'e sözlü ve fiili olarak eziyet eden Nâsibe'nin yolundan uzak durur" şeklinde ifade etmiştir.²² Zehebî'nin bu konudaki değerlendirmesi ise şöyledir: "Sahâbe arasında olan olmuştur. Allah onlardan razı olsun. Onlar, kendileri dışındaki sika insanlar gibi hata etmişlerdir. Ama onların hataları azdır ve zarar vermeyen türdendir. Özellikle adâletlerine ve naklettiklerini kabul edip amel etmeye zarar vermez."²³

Nâsibîlik kavramı, tarihsel süreçte Ehl-i Sünnet ve Şiâ tarafından bilinmesine rağmen, özellikle Şiîler Hz. Ali ve ehl-i beytine muhalif olanlar için kullanılmış ve yaygınlaştırılmıştır. Şiâ²⁴, inanç yönünden Nâsibe'yi kâfirler ile bir tutmuş, haklarında kâfir hükmünü vermekten kaçınmamıştır. Mütেকaddimîn Şiâ âlimlerine göre Hz. Ali'nin velayetini inkâr eden Nâsibî'dir. Onun hakkında kâfir hükmü uygulanır. Mustad'af dedikleri ve inanç ve din konusunda fikhî anlayıştan yoksun kalan cahil avam tabakasından bu düşüncede olanları bu hükümden istisna tutmuştur.²⁵ Şehîd-i Sâni, İmâmî ashabının çoğunluğuna göre Nasb'ın Hâriciler ve Mâverâünnehr'in bazı bölgelerinde yaşayanlarda olduğu gibi, âl-i Muhammed'e (s.a.v.) düşmanlık yapmak ve buğz etmek manasına geldiğini belirtmiş ve Hâriciler, Gulât fırkalar ve Nâsibe'nin hüküm bakımından kâfir gibi olduğunu ifade etmiştir.²⁶ Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "Nâsibilerin alameti, başkalarını fazilet yönünden Ali'nin (r.a.) önüne geçirmektir" dediği rivâyet edilmiştir. Onları öldürmek caiz, mallarına el koymak mubahtır.²⁷ İbn Bâbeveyh'in naklettiği bir habere göre Hz. Peygamber (s.a.v.) Hz. Aliye şöyle seslenmektedir: "Ey Ali, size şu üç kişiden başkası buğz etmez:

²⁰ bkz. İbn Teymiyye, *Mecmû'ul-Fetâvâ*, III, 153-154.

²¹ bkz. İbn Hacer, *Lisâni'l-Mizân*, I, 312.

²² bkz. İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-fetâvâ*, III, 154.

²³ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehabî, *er-Ruvâtü's-sikâat el-mütetekellem fihim bimâ lâ yüciübü reddehüm*, thk. Muhammed el-Mevslî, Beyrut, Dâru'l-Beşâir 1412/1992, 24.

²⁴ Şiî fırkalar içerisinde çoğunluğu İmâmîyye oluşturmaktadır. Bu sebeple Şiâ'dan kasdımız İmâmîyye mezhebidir.

²⁵ bkz. Ni'metullâh el-Cezâirî, *el-Envâru'n-Nu'mâniyye*, II, 267.

²⁶ bkz. eş-Şehîdî's-Sânî, *Ravdu'l-Cenân fi şerhi İrşâd'il-Ezhân*, Mevsûâtü's-Şehîdis-Sânî içinde, thk. Merkezi İhyâi't-Türâsi'l-İslâmî, Kum: el-Merkezü'l-Âli İ's-Sekâfeti'l-İslâmîyye 1 434/2013), I, 478.

²⁷ bkz. Ni'metullâh el-Cezâirî, *el-Envâru'n-Nu'mâniyye*, II, 267-268.

Veled-i zina, münafık ve hayırlı iken annesi kendisine hamile kalan kimse.”²⁸

Şia âlimlerinden Ni‘metullâh e-Cezâirî, Nâsibe’yi tanımlarken şu ifadeleri kullanmaktadır: “Haberlerde geçtiği üzere Nâsıbî, necistir, Yahûdî, Nasrânî ve Mecûsî’den daha şerlidir. İmâmiyye âlimlerinin icması ile Nâsıbî kâfir ve necistir. İmâmiyye ashabının çoğunluğunun görüşüne göre Nasb, Hâricilerde ve Mâverâünnehir’in bazı bölgelerinde olduğu gibi Muhammed’in (a.s.) ehl-i beytine düşmanlık yapmak ve buğz etmektir.”²⁹ Tûsî, Ca‘fer es-Sâdık’ın “Nâsıbînin malını nerede bulursan al. Beşte birini de bize getir”³⁰ dediğini nakletmektedir. Bu rivâyetten, Nâsibe’yi Müslümanlara (Şia’ya) savaş açan ehl-i harb olarak gördükleri anlaşılmaktadır. İbn Bâbeveyh’in naklettiği bir hadise göre kendisine Nâsıbî’nin öldürülmesi hakkında ne düşündüğünü soran kişiye Ebû Abdillâh (Ca‘fer es-Sâdık) şöyle cevap vermiştir: “Kanı helaldir. Ancak, yapabilirsen ya üzerine bir duvar uçur ya da suda boğ. Seni kimse görmesin” diye cevap vermiştir. Aynı kişi Nâsıbî’nin malını sorunca da “Alabildiğince kadar al” demiştir.³¹

Ca‘fer es-Sâdık’a nisbet edilen bir ifadeden nâsıb veya nâsıbînin “İmâmlara ve onların aile fertlerine karşı düşmanlık besleyen ve mücadeleye kalkışan kimse” anlamında kullanıldığı anlaşılıyor. Bu telakkiye göre başka fırkalara mensup da olsa düşmanlık beslemeyen, kin ve intikam arzusu duymayanlar nâsibe kavramı içinde yer almaz.³²

Nâsıbilere hakkında yukarıda zikredilen olumsuz kanaatleri olan Şia’nın hadis kaynaklarında Nâsibe’yi kötülleyen rivâyetler yer almaktadır. Kuleynî’nin Muhammed b. Yahyâ < Muhammed b. el-Hasen < en-Nadr b. Şu‘ayb < Abdülğaffâr el-Câzî < Ebû Abdillâh isnadı ile rivâyet ettiği bir habere göre, Peygamberlerin, Nâsıbilere ve mustadafların yaratıldığı üç çeşit yaratılış çamuru vardır. Peygamberler ve Şii müminler Cennetin çamurundan, Nâsıbilere kokmuş balçuktan, mustadaflar ise topraktan yaratılmıştır.³³

B. Nasb İle İtham Edilen Râvîler ve *Sahîhayn*’daki Rivâyetleri

Bu bölümde İbn Hacer ve Süyûtî’nin isimlerini “*Sahîhayn*’da Nasb İle İtham Edilen Râvîler” içerisinde zikrettikleri râvîleri ve rivâyetlerini inceleyeceğiz. Sonra da İbn Hacer’in *Takribü’-Tehzîb* ve *Tehzîbü’-Tehzîb*’de Nasb ile itham edildiklerini belirttiği diğer râvîleri ve onların *Sahîhayn*’daki rivâyetlerini

²⁸ Ebû Ca‘fer Muhammed b. Alî b. el-Hüseyn b. Mûsâ b. Bâbeveyh el-Kummî, *İlelü’ş-Şerâî*, Beyrût: Dâru’l-Murteâ 1 427/2006, I, 143 (6).

²⁹ Ni‘metullâh el-Cezâirî, *el-Envârü’n-Nu‘mâniyye*, II, 267.

³⁰ Tûsî, *Tehzîbü’l-ahkâm*, IV, 122

³¹ İbn Bâbeveyh, *İlelü’ş-Şerâî*, II, 575 (57).

³² Mustafa Öz, “Nâsibe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 3II, 393.

³³ bkz. Ebû Ca‘fer Muhammed b. Ya‘kûb b. İshâk el-Kuleynî er-Râzî, *el-Uşûl mine’l-Kâfi*, Beyrut: el-Fecr 1428/2007, II, 5 (2).

inceleyeceğiz.

1. Kays b. Ebî Hâzim (v. 97/-98/716-717)

Buhârî, Kays b. Ebî Hâzim hakkında Kûfe'li olup Hz. Ebûbekir es-Siddîk, Hz. Ömer, Hz. Ali ve Abdullâh b. Mes'ûd'dan (r.a.) hadis rivâyet ettiği, kendisinden de İsmâil b. Ebî Hâlid, Ebû İshâk ve Târik b. Abdurrahmân'ın hadis naklettiği bilgisini vermiş, cerh ve ta'dil durumu hakkında herhangi bir değerlendirme yapmamıştır.³⁴

Kays b. Ebî Hâzim, babası, Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osmân, Hz. Ali, Hz. Sa'd, Hz. Zübeyr, Hz. Talha, Hz. Abdurrahmân b. Avf, Hz. Ebû Ubeyde, Hz. Amr b. el-âs, Hz. Huzeyfe, Hz. Âişe, Hz. Ebû Hureyre gibi sahâbeden hadis rivâyet etmiştir.³⁵ Kendisinden de İsmâil b. Ebî Hâlid, Beyân b. Bîşr, el-Muğîra b. Şübeyl Mücâlid b. Sa'îd, Ömer b. Zâide, el-Hakem b. Uteybe, Abdullâh b. el-Hüseyn, el-A'meş ve başkaları hadis nakletmiştir.³⁶

Kays b. Ebi Hâzim, Câhiliyye'ye yetmişmiş, sonra Müslüman olup Hz. Peygamber'e (s.a.v.) biat etmek için yola çıktığında Hz. Peygamber (s.a.v.) vefat ettiği için ona yetişememiştir.³⁷ Hz. Peygamber'i (s.a.v.) hitab ederken gördüğü söylenmiştir ama bu sabit değildir.³⁸ Tâbiîndendir.³⁹ Hz. Osmân'ın Hz. Ali ve diğer sahâbilerden daha faziletli olduğu görüşüne sahip olması sebebi ile hakkında konuşulmuş (Nâsibe'den olduğu söylenmiş) ve Kûfe'nin ileri gelenleri ondan rivâyetten uzak durmuştur.⁴⁰ Kays b. Ebi Hâzim, tâbiîn içerisinde aşere-i mübeşşere'nin⁴¹ hepsinden rivâyeti olan tek kişidir. Yahyâ b. Ma'in, ez-Zühri ve es-Saib b. Yezîd'den daha sika olduğunu söylemiştir. Ali b. el-Medîni ise, Yahyâ b. Said'in kendisine Kays b. Hâzim'in münker hadisleri olduğunu ve Yahyâ'nın kendisine münker hadislerini zikrettiğini söylemiştir.⁴² İbn Hibbân

³⁴ Buhârî, *et-Târihu'l-kebir*, VII, 145 (648)

³⁵ bkz. Ebû'l-Hasen Ali b. Abdillâh b. Ca'fer b. Necîh es-Sa'dî (Ali b. Medîni), *İlelül-hadis ve ma'rifetü'r-ricâl*, thk. Mâzin b. Muhammed es-Sirsâvî, Demmâm: Dâru İbni'l-Cevzi 1426/2005, 163, 164, 174.

³⁶ İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 444-445.

³⁷ İbn Hacer, *Hedyû's-Sâri*, 458.

³⁸ İbn Hacer, Muhadram olduğunu söylemiştir. bkz. *Takrîbü't-Tehzîb*, 511.

³⁹ İbn Hacer, ayrıca "şayet rivâyetler sabit olsa, Hz. Peygamber'i (s.a.v.) yedi veya sekiz yaşında iken gördüğünü, dolayısıyla sahâbi olduğunu" söyler. bkz. *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 445.

⁴⁰ Bkz. Ebû Zür'a el-İrâkî, *el-Beyân ve't-Tavâih*, 214; İbn Hacer, *Hedyû's-Sâri*, 458.

⁴¹ Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Cennete gireceklerini daha hayatta iken kendilerine müjdelediği on sahâbi demektir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Şahin, Sami, *Hadislerde Aşere-i Mübeşşere: Dün-yada İken Cennetle Müjdelenenler*, Ankara: Yayınevi, 2009).

⁴² Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 2IV, 10-16 (4896); Hüseyinî, *Tezkira*, III, 1398 (5587); İbn Hacer, *Takrib*, 511 (5566), *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 444. İbn Hacer, Yahya b. Sa'îd el-Kattân'ın münker hadislerden kastının ferd-i mutlak hadisler olduğunu söylemiştir. bkz. İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 445.

es-Sikât'a almıştır.⁴³ Cemâat⁴⁴ onun hadislerini delil olarak kullanmıştır.⁴⁵

Hatîb'in naklettiği bir habere göre Kays b. Ebî Hâzim, Hz. Ali'nin yanında Nehravân'da Hâricîlere karşı savaşmıştır. Ancak, Hz. Osman'ı fazilet bakımından Hz. Ali'den üstün gördüğü için, Cemel savaşına katılmamıştır.⁴⁶ Kays b. Ebî Hâzim'in fazilet sıralamasında Hz. Osman'ı Hz. Ali'nin önüne geçirmesi nasb düşüncesi taşıdığı şeklinde anlaşılmalıdır. Müslümanların çoğunluğu fazilet sıralamasında Hz. Osman'ı Hz. Ali'nin önünde zikretmektedir. Dolayısıyla bu düşünce, Hz. Ali'ye karşı bir düşmanlık olarak değerlendirilmemelidir.

Tespit edebildiğimiz kadarı ile Buhârî, Kays b. Ebi Hazim'den İmân, İlim, Mevâkîtu's-Salât, Ezân, Kûsûf, İtak, Şurût, Cihâd ve Siyer, Bed'ül-Vahy, Fedâilü'l-Ashâb, Menâkibu'l-Ensâr, Meğâzî, Tefsîr, Merdâ, Edeb, Rikâk, Ahkâm ve Tevhîd bölümlerinde 34 hadis rivâyet etmiştir.⁴⁷ Müslim, Kays b. Ebî Hâzimden Buhârî'nin de rivâyet ettiği "Mü'minlerin, ayın on dördünde ayı gördükleri gibi Allah'ı göreceklerini"⁴⁸ ifade eden hadis ile "ölümü arzulamaktan nehyettiğine dair"⁴⁹ hadisleri rivâyet etmiştir.⁵⁰ Müslim'in bu iki rivâyet dışında Kays b. Ebi Hazim'in 21 hadisini daha *Sahîh*'ine almıştır.⁵¹

2. İshâk b. Suveyd el-Adevî (v. 131/749)

Buhârî, İshâk b. Süveyd el-Adevî'nin Basralı olduğu, Yahyâ b. Ya'mer'den rivâyeti olduğu, kendisinden de Şu'be, Hammâd b. Seleme, Hammâd b. Zeyd, İbnü'z-Zübeyr'in rivâyeti bulunduğunu söylemiş, Habbân < Vüheyb < İshâk

⁴³ İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 307.

⁴⁴ Kütüb-i Sitte müellifleri

⁴⁵ İbn Hacer, *Hedyüs-Sârî*, 458.

⁴⁶ Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, IV, 466.

⁴⁷ Buhârî, "İmân", 43 (57), "İlim", 15 (73), 28 (90), "Mevâkîtu's-Salât", 16 (554), 26 (573), "Ezân", 63 (704), "Kûsûf", 1 (1040), "İtak", 7 (2530), "Şurût", 1 (2715), "Cihâd ve Siyer", 154 (3020), "Bed'ül-Vahy", 15 (3302), "Menâkib", 25 (3591-3607), 28 (3640), "Fedâilü'l-Ashâb", 6 (3684-Mevkûftur), 15 (3724-3728), 23 (3755), "Menâkibu'l-Ensâr", 26 (3834), 35 (3863), "Meğâzî", 12 (4022), 44 (4256), 64 (4359), 74 (4387), "Tefsîru Süreti'L-Mâide", 9 (4615), "Tefsîru Sureti Kâf", 2 (4851), "Merdâ", 19 (5672), "Edeb", 14 (5990), 75 (6110), "Rikâk", 9 (6434), "Ahkâm", 13 (7159), "Fiten", 22 (7122), "Tevhîd", 24 (7434-7435-7436).

⁴⁸ Buhârî, "Mevâkîtu's-Salât", 16 (554), 26 (573), "Tefsîru Sureti Kâf", 2, (4851), "Tevhîd", 24 (7434-7435-7436).

⁴⁹ Buhârî, "Merdâ", 19(5672).

⁵⁰ Müslim, "Mesâcid", 211 (633), *Zikir ve Dua*, 12 (2681).

⁵¹ Müslim, "İmân", 81 (51), 97 (55), 366 (215), "Salât", 182 (466), "Salâtu'l-Müsâfirîn", 264 (814), 265 (814), 268 (816), "Kusûf", 21 (911), 22 (911), "Zekât", 106 (1042), "Nikâh", 11 (1404), "İmâre", 30 (1833), 171 (1921), "Âdab", 32 (2152), "Fedâilü'l-Ashâb", 66 (2319), "Fedâilü'l-Sahâbe", 134 (2475), 135 (2475), 136 (2476), "Fiten", 66 (2912), 114 (2939), 115 (2939), "Zühd", 12 (2966).

b. Süveyd isnadı ile İbn Ömer'i (r.a.) şeytan taşlarken gördüğü haberini aktarmış, cerh ve ta'dîl durumu hakkında bir değerlendirme de bulunmamıştır.⁵²

İshâk b. Süveyd el-Adevî, İbn Ömer, İbnü'z-Zübeyr, Abdurrahmân b. Ebî Bekre, el-Alâ b. Ziyâd, Muâze vb. hadis rivâyet etmiş, kendisinden de Şu'be, Hammâd b. Seleme, Hammâd b. İbrâhîm, İbn Uleyye, Mu'temir b. Süleymân, Avf el-A'râbî, Ali b. Âsım ve *Kütüb-i Sitte* musannifleri hadis nakletmiştir.⁵³

Ahmed b. Hanbel "sika (güvenilir) şeyh" diyerek İshak b. Süveyd'i övmüş-tür.⁵⁴ İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikâf*'ında zikretmiştir.⁵⁵ İshak b. Mansur Yahyâ b. Ma'in'den "sika (güvenilir)" olduğunu aktarmış, Nesâî de "sika (güvenilir)" olduğunu söylemiştir. Ebû Hatim "sâlihu'l-hadistir"⁵⁶ demiştir. Muhammed b. Sa'd da "inşallah sika (güvenilir) idi"⁵⁷ diyerek görüşünü ifade etmiştir. İbn Hacer, sadûk⁵⁸ olduğunu, hakkında nasb düşüncesini taşıdığıнын söylendiğini aktarmıştır.⁵⁹ İclî, sika olduğunu, ancak Hz. Ali'ye (r.a.) önyargısı olduğunu söylemiştir.⁶⁰ Ebû'l-Arab ise, Hz. Aliye şiddetli bir önyargısı olduğunu, "Hz. Ali'yi sevmiyorum" dediğini nakletmiştir. İshâk b. Süveyd'in az hadisinin bulunduğunu söyleyen İclî, "Sahabeyi sevmeyen de ne sikadır (güvenilirdir) ne de değerlidir" ifadelerini kullanmıştır.⁶¹ İbn Hibbân, *es-Sikâf*'a almıştır.⁶²

İshâk b. Süveyd'in sika bir râvî olduğu anlaşılmaktadır. Bazı âlimler tarafından nasb düşüncesini taşıdığı söylenmiştir. Ancak, Hz. Ali, sahabenin önde

⁵² Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, I, 382 (1242).

⁵³ İbn Hacer, *Tehzib*, I, 121.

⁵⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-İlel*, III, 116, 4485).

⁵⁵ Ebû Hâtım Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, *Kitâbu's-Sikâf*, Haydarâbâd/Deken: Dâiretu'l-Meârifî'l-Osmâniyye 1393/1973, VI, 47.

⁵⁶ Sâlihu'l-Hadis: Sözlük bakımından "hadisi iyice" manasına gelen bir tamlama oluo, ta'dîl lafızlarındandır. İbn Ebî Hâtım'in tasnifine göre dördüncü mertbe lafızları içerisinde yer alır. İbn Ebî Hâtım, hakkında "sâlihu'l-hadis" denilen râvînin hadislerinin sadece itibar için yazılabileceği görüşündedir. bkz. İbnü's-Salâh, *Mukaddime*, 73.

⁵⁷ Ebü'l-Haccâc Cemâluddîn Yûsuf b. Abdîrahmân b. Yûsuf el-Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, thk. Avvâd Ma'rûf, Beyrut: Müessesetu'r-Risâle 1403/1983, II, 433; Bâci, Ebü'l-Velîd Süleymân b. Halef b. Sa'd et-Tüçibî, *et-Tadîl ve't-tecrîh li-men harrece lehül-Buhârî fî'l-Câmi's-sahîh*, th. Ahmed Lebzâr, I, 361 (88); Hüseyinî, *Tezkira*, I, 94 (344)

⁵⁸ Sadûk: "Son derece doğru" manasına gelir. İbn Ebî Hâtım'in tasnifine göre ikinci, *ez-Zehbî'nin* tasnifinde üçüncü, İbn Hacer'in yaptığı sınıflandırmaya göre dördüncü mertbede yer alan ta'dîl lafızlarındandır. Böyle bir râvînin rivâyet ettiği hadis yazılır ve araştırılır. Uğur, "Sadûkun", *Hadis Terimleri Sözlüğü*, 333; Aydınlı, "Sadûk", *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 266. Ayrıca bk. İbnü's-Salâh, *Mukaddime*, 73.

⁵⁹ İbn Hacer, *Takribü't-Tehzib*, 73 (358).

⁶⁰ Ebü'l-Hasen Ahmed b. Abdillâh b. Sâlih el-İclî, *Ma'rifetü's-sikâf*, thk. Abdülâlim Abdülazîm el-Bestevî, Medine: Mektebetü'd-Dâr 1405/1985, I, 218.

⁶¹ İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, I, 121, *Hedyü's-Sârî*, 409.

⁶² İbn Hibbân, *es-Sikâf*, VI, 47.

gelenlerindir ve İslam'ın dördüncü raşid halifesidir. Açıkça Hz. Ali'yi sevmediğini söylemek, herhangi birisini sevmemekle eşdeğer değildir. Bazı hadislerde geçtiği üzere Hz. Peygamber (s.a.v.) Hz. Ali'yi sevmeyi kendisini sevmek, kendisini sevmeyi de Allah'ı sevmek olarak değerlendirmiş, Hz. Ali'ye buğz etmesini kendisine ve Allah'a buğz etmek olarak görmüştür.⁶³ Buhârî, İshak b. Süveyd'den Müsedded < Mu'temir < İshak b. Süveyd < Abdurrahmân b. Ebî Bekre < Babası < Hz. Peygamber isnadı ile "İki ay vardır ki noksanlaşmaz; Bayram ayları olan Ramazan ve Zilhicce" hadisini rivâyet etmiştir.⁶⁴ Müslim İshâk b. Süveyd'den Buhârî'nin hadisini benzer ifadelerle Mu'temir tarikiyle rivâyet etmiştir.⁶⁵ Müslim, İshâk b. Süveyd'in iki hadisini daha *Sahîh*'ine almıştır.⁶⁶

3. Hâlid b. Seleme el-Fe'fâ (v. 132/750)

Hâlid b. Seleme el-Fe'fâ, Abdullâh el-Behî, Mûsâ b. Talha, İ'sâ b. Talha, Sa'îd b. el-Müseyyib, Ebû Bürde b. Ebî Mûsâ, eş-Şa'bî ve başkalarından hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden de oğulları İkrime, Muhammed ve Abdurrahmân, Süfyân es-Sevrî, Süfyân b. Uyeyne, Şu'be, Mis'ar, Zâide, Zekeriyâ b. Ebî Zâide, onun oğlu Yahyâ b. Zekeriyâ, Hammâd b. Zeyd, Amr b. Dînâr, Yahyâ b. Sa'îd el-Ensârî hadis nakletmiştir.⁶⁷

Buhârî, İbnü'l-Medîni'nin onun hakkında "On kadar hadisi var" dediği bilgisini vermiştir.⁶⁸ Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Ma'in, Ebû Hâtim er-Râzî⁶⁹ ve Nesâi sika olduğunu belirtmişlerdir. Zehebî, Mürciî olduğunu ve Hz. Ali aleyhinde konuştuğunu söylemiştir.⁷⁰ Ukaylî, Cerir'den Mürcie'nin başlarından birisi olduğunu ve Hz. Ali'ye (r.a.) buğz ettiğini nakletmiştir.⁷¹ İbn Adî, hadisinin az olduğunu ve onun rivâyetinde bir sakınca görmediğini söylemiştir.⁷² İbn Hibbân da onu *es-Sikât*'a almıştır.⁷³ Ya'kûb b. Şeybe, halifelerden birisinin onun dilini koparıp sonra da öldürdüğünü söyler. İbnü'l-Medîni *el-İlel'l-*

⁶³ bkz. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, 2III, 381(901); Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nisâbüri, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, thk. Mustafa Abdulkâdir Atâ, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye 1422/2002, III, 141 (4648). Heysemî, bu rivâyetin isnadının hasen olduğunu söylemiştir. (Ebû'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân el-Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id ve menba'u'l-fevâ'id*, thk. Muhammed Abdulkâdir Ahmed Ata', Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye 1422/2001, IX, 126 (14757). Hâkim de rivâyetin akabinde hadisin Şeyhayn'ın şartına uygun olarak sahîh olduğu açıklamasını yapmıştır.

⁶⁴ Buhârî, "Savm", 2 (1912).

⁶⁵ Müslim, "Sıyam", 7.

⁶⁶ Müslim, "İmân", 38 (61), "Eşribe", 38 (1995).

⁶⁷ İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 521.

⁶⁸ İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 521.

⁶⁹ Ebû Hâtim er-Râzî, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, III, 324.

⁷⁰ Zehebî, *Siyer*, V, 374.

⁷¹ Ukaylî, ed-Duafâu'l-Kebîr, II, 5 (404)

⁷² İbn Adî, el-Kâmil, III, 445 (584).

⁷³ Krş. İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 255.

Kübrâ'da el-Fe'fâ'nin Abdullah b. Ömer'den hadis işitmediğini, İbn Âişe de Mervânoğulları'na Hz. Muhammed Mustafâ'yı (s.a.v.) hicveden şiirler okuduğunu söylemiştir.⁷⁴ Buhârî, Hâlid b. Seleme'nin herhangi bir hadisi *Sahîh*'ine almamıştır. Müslim ise, Ebû Kureyb Muhammed b. el-Alâ ve İbrâhîm b. Mûsâ <İbn Ebî Zâide < Ebû Zâide < Hâlid b. Seleme < el-Behî < Urve < Âişe (r. Anha) isnadı ile “Hz. Peygamber (s.a.v.) her halinde Allah'ı zikrederdi” hadisini rivâyet etmiştir.⁷⁵ Bu hadis, Ahmed b. Hanbel,⁷⁶ Ebû Dâvûd,⁷⁷ Tirmizî⁷⁸ ve İbn Mâce⁷⁹ tarafından da Hâlid b. Seleme el-Fe'fâ'dan nakl edilmiştir. Hadis Buhârî tarafından muallak olarak rivâyet edilmiştir.⁸⁰

4. Harîz b. Osmân (v. 163/780)

Buhârî, Harîz b. Osmân'ın Hims'li olduğunu, Râşid b. Sa'd'dan hadis rivâyet ettiğini, kendisinden de el-Hakem b. Nâfi'in hadis naklettiği bilgisini vermiştir. Muâz b. Muâz'ın Harîz b. Osmân hakkında “Şam ahalisi içerisinde ondan daha faziletli birisini görmedim” dediğini, Ebu'l-Yemân'ın “Harîz bir kişi hakkında tartışıyor, sonra bu işi bıraktı” dediğini aktarmıştır. Son olarak da 80 yılında doğup 163 yılında vefat ettiği bilgisini vermiştir.⁸¹

Harîz b. Osmân, Abdullâh b. Büsr el-Mâzinî (Sahâbî), Habîb b. Ubeyd, Hibbân b. Zeyd, Hâlid b. Ma'dân, Ezher b. Râşid, Habîb b. Sâlih, Sa'id b. Mersed, Şurahbil b. Müslim, Abdullâh b. Ğâbir, Ali b. Ebî Talha, Amr b. Şu'ayb, Muâviye b. Yezîd er-Rahabî ve başkalarından hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden de Sevr b. Yezîd er-Rahabî, el-Velîd b. Müslim, İsmâil b. Ayyâş, Bakiyye, İsâ b. Yûnus, Yahyâ b. Ebî Bukeyr, Yahyâ b. Sa'id el-Kattân, Yezîd b. Hârûn, Ebû'l-Muğîra, İsam b. Hâlid, Ali b. el-Ca'd ve başkaları hadis nakletmiştir.⁸²

Zehebî, Harîz b. Osmân'ın mutkin (rivâyetinde titiz), sebt (rivâyetinde sağlam) ama bid'atçı olduğunu belirtmiş, Ebû Dâvûd'un, Ahmed b. Hanbel'e onu sorduğunu, onun da “sika sika”⁸³ dediğini nakletmiştir. Ebû Hâtim'e göre de

⁷⁴ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, thk. İbrâhîm ez-Zeybak-Âdil Mürşid, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle ts., I, 522. İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 466; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, III, 154; Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, III, 324; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VIII, 84-85; Zehebî, *Siyer*, V, 374.

⁷⁵ Müslim, “Hayz”, 118 (323).

⁷⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 70 (24914)

⁷⁷ Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 9 (18).

⁷⁸ Tirmizî, “Deavât”, 9 (3384).

⁷⁹ İbn Mâce, “Tahâret”, 11 (302).

⁸⁰ bkz. Buhârî, “Ezân”, 19.

⁸¹ Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, III, 104 (356). Ayrıca bk. *et-Târîhu'l-evsat*, II, 117.

⁸² İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 376.

⁸³ Ta'dîl lafzıdır. Ta'dîlin Zehebî ve İrâkî'ye göre birinci, İbn Hacer'e göre ikinci, Sehâvî'ye göre üçüncü mertebesindeki bir râvî hakkında kullanılır. Böyle bir râvînin hadisleri makbuldür, dîni meselelerde delil olarak kullanılır (bkz. Uğur, “sika”, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, 359; Aydınlı, “Sika”, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, 277; Koçyiğit, “sika”, *Hadis İstilahları*, 398.

çok güvenilirdir. Siffin’de babaları öldürüldüğü için Hz. Ali’yi sevmediğini söylediği ileri sürülmüş, o bunu kabul etmemiştir.⁸⁴ Hatib’in İbn Ammâr’dan naklettiği “Harîz b. Osman’ı Hz. Ali’yi ayıplamakla itham ediyorlar, ama ondan hadis rivâyet ediyorlar, hadislerini delil olarak kullanıyorlar, ondan hadis almayı bırakmıyorlardı.⁸⁵ rivâyeti, hadisleri konusunda sika olduğunu göstermektedir. Ali b. Ayyâş’tan naklettiği “Harîz b. Osmân’ın bir adama ‘Yazıklar olsun sana! Ali b. Ebî Tâlib’e hakaret ettiğimi iddia ediyorsun. Allah’a yemin olsun ki ben asla Ali’ye hakaret etmedim’ dediğini duydum”⁸⁶ sözü de onun bu düşüncede olmadığına işaret etmektedir. İbn Hacer, Harîz b. Osmân hakkında şu değerlendirmeyi yapmıştır:

“Sığârı Tabîin’ dendir. Ahmed, Yahyâ b. Ma’in ve İmâmlar onu sika bulmuş ancak, el-Fellâs vb. onun Hz. Ali’yi sevmediğini söylemiştir. Ebû Hâtim, ‘Şam’da ondan daha sağlam olanını bilmiyorum. Onun hakkında Nasibeden olduğuna dair söylenenler bana göre doğru değildir” demiştir. Ben de diyorum ki, onun hakkında buna muhalif şeyler de söylenmiştir. Buhârî, ‘Ebu’l-Yemân Harîz’in bir kişiye düşmanlık beslediğini, sonra o işi bıraktığını söyledi” demiştir. Bu en âdil sözdür. Umulur ki tevbe etmiştir. İbn Hibbân “Mezhebinin propagandasını yapıyordu, hadisinden uzak durulmuştur” demiştir.⁸⁷ Harîz b. Osman hakkında yapılan değerlendirmelerden, onun sika olduğu anlaşılmaktadır. Hz. Ali’ye tenkid ettiği, onu sevmediği, ona minberde hakaret edici sözler söylediği gibi aleyhinde söylenen şeylerin birer iddia olduğu da anlaşılmaktadır. Hatib’in zikrettiği son rivâyet, Harîz b. Osmân hakkında bazı iddiaların gündeme getirildiğini, ancak onun bunları reddettiğini göstermektedir.⁸⁸

Buhârî Harîz b. Osmân’dan Ali b. Ayyaş < Harîz < Abdulvahid b. Abdillâh en-Nasri < Vâsile b. el-Eska’ < Hz. Peygamber (s.a.v.) isnadı ile “*Yalanların en büyüklerinden bazıları şunlardır: Kişinin babasından başkasına babalık isnadı, rüyasında görmediğini gördüğünü söylemesi, Resûlullah’a (s.a.v.) söylemediği sözü isnad etmesi*”⁸⁹ hadisi ile İsam b. Halid < Harîz b. Osmân < Abdullâh b. Büsr tariki ile “Hz. Peygamberin alt dudağı ile çenesi arasında beyazlamış kılların olduğunu” ifade eden⁹⁰ hadisi rivâyet etmiştir. Müslim, Harîz b. Osmân’ın herhangi bir hadisini *Sahîh*’ine almamıştır.

⁸⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Buhârî, *et-Târîhu’s-Şağîr*, thk. Mahmud İbrâhîm Zayed, Beyrut: Mektebetü’l-Mearif 1406,1986, II, 143, muhakkikin dipnotu.

⁸⁵ Hatib, *Târîhu Bağdâd*, IX, 184.

⁸⁶ Hatib, *Târîhu Bağdâd*, IX, 187.

⁸⁷ İbn Hacer, *Hedyû’s-Sâri*, 415.

⁸⁸ Hatib’in zikrettiği başka bir rivâyette ise, Harîz b. Osmân bir adama “Benim Ali’ye sövdüğümü (hakaret ettiğimi) anlatırken Allah’tan korkmadın mı? Vallahi ben Ali’ye sövmem, sövmedim de” demektedir. Bkz. Hatib, *Târîhu Bağdâd*, IX, 187.

⁸⁹ Buhârî, Menakib, 6.

⁹⁰ Buhârî, Menakib, 23.

5. Abdullâh b. Sâlim el-Eş'arî (v. 179/796)

Buhârî, Abdullâh b. Sâlim el-Eş'arî'nin Hımslı olduğunu, ez-Zebîdî'den hadis rivâyet ettiğini, kendisinden de Abdullâh b. Yûsuf ve Amr b. el-Hâris'in hadis naklettiği bilgisini vermekle yetinmiş, cerh ve ta'dîl durumu hakkında bir değerlendirme yapmamıştır.⁹¹

Abdullâh b. Sâlim el-Eş'arî, Muhammed b. Ziyâd el-Elhânî, İbrâhîm b. Ebî Able, Muhammed b. el-Velîd, Ali b. Ebî Talha, Ezher b. Abdillâh el-Harâzî, el-Alâ b. Utbe el-Hımsî ve başkalarından hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden de Abdulhamîd b.İbrâhîm, Yahyâ b. Hassân, Ebû Müshir, Ebü'l-Muğîra, Amr b. el-Hâris el-Hımsî, Abdullâh b. Yusuf et-Tennîsî ve Kütüb-i Sitte musannifleri hadis nakletmiştir. el-Âcürri, Ebû Dâvûd'un "Abdullâh b. Sâlim el-Eş'arî: 'Ali (r.a.), Ebûbekir (r.a.) ve Ömer'in (r.a.) öldürülmesine yardım etti diyordu'" dediğini ve bundan dolayı onu zemmetmeye başladığını aktarmıştır.⁹²

Abdullâh b. Sâlim, Etbau't-Tâbiîn'in büyüklerindedir.⁹³ Dârekutnî onun sika (güvenilir) olduğunu söylemiştir.⁹⁴ Nesâî'ye göre zararı yoktur.⁹⁵ İbn Hibbân onu *Kitâbu's-Sikât*'a almıştır.⁹⁶ Nasb ile itham edilmiştir.⁹⁷ Ebû Dâvûd, Nasb düşüncesi dolayısıyla onu zemmetmiştir.⁹⁸ Zehebî'ye göre sadûktur.⁹⁹

Bu değerlendirmelere göre Abdullâh b. Sâlim el-Eş'arî güvenilirdir. Ancak Nasb düşüncesi taşıdığı iddia edilmiştir.

Buhârî, Abdullâh b. Sâlim'den 3 rivâyeti *Sahîh*'ine almıştır. Bu rivâyetlerin ilki, Kitâbü'l-Müzâraa'da zikrettiği ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) tarım aletlerinin evlerin içine sokulmamasının sakıncasına işaret ettiği "Bu âlet bir kavmin/ailenin evine girerse, Allah oraya zilleti (esaret ve mağlubiyeti) sokar" hadisidir.¹⁰⁰ İkincisi Kitâbu't-Tıbb'a aldığı, küçük bir kız çocuğuna göz değmesi sebebiyle Hz. Peygamber'in (s.a.v.) onun için rukye yapılmasını tavsiye ettiği "Onun için rukye yapın çünkü bunda göz değmesi vardır" rivâyetidir.¹⁰¹

⁹¹ Buhârî, et-târîhu'l-kebir, VII, 112 (337).

⁹² İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 340-341; *Hedyü's-sârî*, 433.

⁹³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, II, 549-550 (3285).

⁹⁴ Ebü'l-Hasen Ali b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî, *Su'âlâtü'l-Hâkim li'd-Dârekutnî*, Thk. Muvaffik b. Abdullah b. Abdülkâdir. Riyâd: Mektebetü'l-Meârif 1404/1984., I, 230.

⁹⁵ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 200.

⁹⁶ İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VIII, 339.

⁹⁷ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 555; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 319 (3335).

⁹⁸ İbn Hacer, *Hedyü's-Sârî*, 433.

⁹⁹ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 555.

¹⁰⁰ Buhârî, "Müzâraa", 2 (2321).

¹⁰¹ Buhârî, "Tıbb", 35 (5739)

Üçüncü rivâyet ise Kitâbu Fedâilî's-Sahâbe'dedir.¹⁰² Bu rivâyet muallaktır.¹⁰³ Müslim, Abdullâh b. Sâlim el-Eş'arî'nin hadisini *Sahîh*'ine almamıştır.

6. Husayn b. Numeyr el-Vâsitî (v. 181/798)

Buhârî, Huseyn b. Numeyr hakkında Hibbân < Abdülvârîs < Muhammed b. Zübeyr < Yezîd b. Husayn b. Nemîr < Husayn b. Numeyr isnadı ile onun "Bilâl'i kardeşine hitap ederken gördüm. Ömer (r.a.) onu (Husayn b. Numeyr'i) Ürdün'e görevlendirdi. Onu bir Arap kadın ile evlendirdiler. Onun Ka'be'yi yakanların içerisinde olduğu söyleniyor" dediğini aktarmış ve bu haberin isnadının *Sahîh* olmadığını söylemiştir.¹⁰⁴

Husayn b. Numeyr, Husayn b. Abdirrahmân es-Sülemî, Hüseyin b. Kays er-Rahabî, es-Sevrî, Muhammed b. Cuhâde, Muhammed b. Abdirrahmân b. Ebî Leylâ ve başkalarından hadis rivâyet etmiş, kendisinden de yeğeni Abdullâh b. Hammâd, Behz b. Esed, Ali b. el-Medîni, el-Hasen b. Kaza'a, Humejd b. Mes'ade, Müsessed, el-Hüseyin b. Muhammed ve çok sayıda kişi hadis nakletmiştir.¹⁰⁵

Husayn b. Numeyr, İclî ve Ebû Zür'a'ya¹⁰⁶ göre güvenilirdir.¹⁰⁷ İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'a almıştır.¹⁰⁸ Zehebî'ye göre de güvenilirdir.¹⁰⁹ İbn Hacer "zararı yok" demiş ve Nasb ile itham edildiği bilgisini vermiştir.¹¹⁰ İbn Ma'in'in onun hakkında "hadisi bir şey değil" dediğini nakledilmiştir. Ebû Ahmed el-Hâkim *el-Künâ'*da kendi yanlarında kavî olmadığını söylemiştir. Ebû Hayseme, Hz. Ali'ye yüklediğini (Nasb düşüncesini taşıdığını) söylemiştir.¹¹¹ Ebû Hatim, sâlih olup rivâyetinde bir sakınca olmadığını, Yahyâ b. Ma'in de sâlih olduğunu belirtmiştir.¹¹²

Husayn b. Numeyr hakkındaki değerlendirmelerden sika olduğu sonucu çıkmaktadır. İbn Hacer'in nasb ile itham edildiği şeklindeki bilgisi, bir iddia olup isbat edilememiştir. Nitekim başka bir yerde Ebû Hayseme Züheyr b.

¹⁰² Buhârî, "Fedâilü's-Sahâbe", 5 (3669).

¹⁰³ İbn Hacer, Buhârî'nin Abdullâh b.S âlim'den rivâyet ettiği bu muallak hadisin Taberânî tarafından mevsûl olarak rivâyet edildiğini belirtmiştir. bkz. İbn Hacer, *Hedyü's-sârî*, 53. Krş. Ebül-Kâsim Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyüb et-Taberânî, *Müsnedü's-Şamiyyîn*, thk. Hamdî Abdülmeccis es-Selefi, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle 1409/1989, III, 72

¹⁰⁴ Buhârî, *et-Târihu'l-kebir*, III, 5 (12).

¹⁰⁵ İbn Hacer, *Tehzib*, I, 446.

¹⁰⁶ Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, VI, 546 (1375). Krş. İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, I, 307 (322).

¹⁰⁷ Zehebî, *Kâşif*, I, 339 (1134); Hüseyinî, *Tezkira*, I, 351 (1362); Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, VI, 546 (1375); İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, I, 446; *Hedyü's-Sârî*, 418.

¹⁰⁸ İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VI, 213, VIII, 208.

¹⁰⁹ Zehebî, *Kâşif*, I, 339 (1134).

¹¹⁰ İbn Hacer, *Takrib*, 155 (1389).

¹¹¹ İbn Hacer, *Hedyü's-Sârî*, 418.

¹¹² Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, VI, 547.

Harb'den Ali'yi (r.a.) sevmediği şeklinde bir nakilde bulunmuş, bunu tesbit edemediğini ifade etmiştir.¹¹³

Buhârî, Husayn b. Numeyr'in bir hadisini *Sahîh*'ine almış ve Müsedded < Husayn b. Numeyr < Husayn b. Abdirrahman < Said b. Cübeyr < İbn Abbâs < Hz. Peygamber (s.a.v.) isnadı ile Kitâbu Ahâdisu'l-Enbiyâ ve ve Kitâbu't-Tıb'da zikretmiştir. Rivâyetin içeriğinde "Hz. Peygamber'e (s.a.v.) diğer ümmetlerin durumlarının arz edilmesi" olayı yer almasına rağmen, Kitâbu't-Tıb'daki tekrar rivâyet daha uzun ve ayrıntılıdır.¹¹⁴ Buhârî bu hadisi başka tarikler ile de rivâyet etmiştir.¹¹⁵

Müslim, Buhârî'nin yukardaki hadisini Muhammed b. Fudayl < Husayn (İbn Abdirrahmân) < Sa'd b. Cübeyr < İbn Abbâs (r.a.) < Hz. Peygamber (s.a.v.) isnadı ile rivâyet etmiştir.¹¹⁶

7. Behz b. Esed (v. 201/817)

Buhârî, Behz b. Esed'in Basralı ve Muallâ'nın kardeşi olduğunu söyleyip, Kuteybe < Behz b. Esed < Hammâd b. Seleme < Sâbit < Enes isnadı ile Ebû Talha'nın "İki kişiden fazlasına amir de İmâm da yapmam" sözünü nakleder.¹¹⁷

Behz b. Esed, Şu'be, Hammâd b. Seleme,¹¹⁸ Selîm b. Hayyân, Süleyman b. el-Muğîra, Hârûn b. Mûsâ en-Nahvî, Yezîd b. İbrâhîm et-Tüsterî, Cerîr b. Hâzim ve başkalarından hadis rivâyet etmiş, kendisinden de Ahmed b. Hanbel, Abdurrahmân b. Bîşr b. el-Hakem, Bündâr, Ya'kûb ed-Devrakî, Muhammed b. Hâtem es-Semîn, Abdurrahmân b. Hâşim et-Tûsî, Ebûbekir b. Hallâd ve çok sayıda kişi hadis nakletmiştir.¹¹⁹

Ahmed b. Hanbel Behz b. Esed hakkında "ileyhi'l-münteha fi't-tesebbüt"¹²⁰ ifadesini kullanmıştır. İbn Sa'd, Yahyâ b. Ma'în ve Nesâî'ye göre güvenilirdir.¹²¹ Ebû Hâtim, "İmâm, sadûk (son derece doğru),¹²² sika (güvenilir)" olduğunu

¹¹³ bkz. İbn Hacer, *Hedyü's-Sârî*, 418.

¹¹⁴ Buhârî, "Ahâdisu'l-Enbiyâ", 30 (3410); "Tıb", 42 (5752).

¹¹⁵ bkz. Buhârî, "Tıb", 17 (5705); "Rikâk", 50 (6541)

¹¹⁶ Müslim, "İmân", 374 (220).

¹¹⁷ Buhârî, *et-Târihu'l-kebir*, II, 143 (1983)

¹¹⁸ bkz. Ali b. Medîni, *İtelü'l-ğadis ve ma'rifetü'r-ricâl*, 355.

¹¹⁹ İbn Hacer, *Tehzib*, I, 251.

¹²⁰ "Sağlamlıkta son noktadır" manasına gelir. Ta'dil lafızlarındandır. Râvinin adâlet ve zabt bakımından yüksek derecede ve sika olduğuna delalet eder ve ta'dilin birinci mertebesinde kullanılır. Uğur, "ileyhi'l-münteha fi't-tesebbüt", *Hadis Terimleri Sözlüğü*, 154.

¹²¹ bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, IX, 299.

¹²² "Son derece doğru" manasına gelir. İbn Ebî Hâtim'in tasnifine göre ikinci, ez-Zehebî'nin tasnifinde üçüncü, İbn Hacer'in yaptığı sınıflandırmaya göre dördüncü mertebede yer alan ta'dil lafızlarındandır. Uğur, "sadûk", *Hadis Terimleri Sözlüğü*, 333.

söylemiştir.¹²³ İbn Hibbân *es-Sikât*'a almıştır.¹²⁴ İbn Hacer de “sika (güvenilir), sebt (rivâyetinde sağlam)” olduğunu ifade etmiştir.¹²⁵ Başka bir yerde de rivâyetlerinde sağlam olanlardan birisi olduğunu, Ahmed b. Hanbel'in onu için “sağlamlıkta son noktadadır” ifadesini kullandığını belirttiikten sonra, Yahyâ b. Ma'in, Ebû Hâtim, İbn Sa'd ve İclî tarafından sika bulunduğunu, Yahyâ b. Sa'îd el-Kattân'ın Abdurrahmân b. Bişr'e “Behz b. Esed'in Şube'den rivâyet ettiği hadisleri almasını, çünkü onun sadûk ve sika olduğunu” söylediğini aktarmıştır. Bunlara karşılık el-Ezdî'nin onu zayıf râviler içerisinde zikredip “Ali'ye (r.a.) karşı önyargılı davrandığını” söyleyerek şaz bir değerlendirme yaptığını söylemiş ve İmâmların Behz'e itimad ettiğini, bu sebeple el-Ezdî'ye bu konuda itimad edilmeyeceğini ifade etmiştir.¹²⁶ el-Ezdî, münekkid âlimler tarafından zayıf bulunmuş, zayıf râviler hakkında yazdığı eserinde müsamahasız davrandığı ve birçok muhaddisin sika kabul ettiği pek çok kişiyi hiçbir delile dayanmaksızın zayıf saydığı için tenkit edilmiştir.¹²⁷

Behz b. Esed hakkında âlimlerin değerlendirmelerinden, sika olduğu anlaşılmaktadır. İbn Hacer'in açıklamaları da Behz ile ilgili nasb iddiasının geçerli olmayacağı göstermektedir.

Buhârî, Behz b. Esed'den birisi sıla-i rahmin fazileti konusunda,¹²⁸ birisi kametten sonra farz dışında namaz kılınmayacağı hakkında,¹²⁹ birisi Ensar'ın fazileti hakkında¹³⁰ birisi Cennet'e götürecekt ameller hakkında¹³¹ ve birisi de alışverişteki muhayyerlik hakkında¹³² olmak üzere beş hadis rivâyet etmiştir. Müslim de Behz b. Esed'in hadislerini *Sahîh*'inde tahrir etmiştir. Hadislerin sayısı 70 civarındadır.¹³³

C. Nasb İle İtham Edilen Diğer Râviler

Bu bölümde, İbn Hacer ve Süyûtî'nin isimlerine yer vermedikleri, ancak hadis âlimlerinin Nasb ile itham edildiğini belirttikleri diğer râvileri ve onların *Sahîhayn*'daki rivâyetlerini inceleyeceğiz.

1. Abdullâh b. Zeyd b. Amr (v. 104/723)

Sâbit b. ed-Dahhâk, Semüre b. Cündeb, Amr b. Seleme, Enes b. Mâlik, İbn

¹²³ Hüseyinî, *Tezkira*, I, 194 (761); Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, IV, 257-259 (774).

¹²⁴ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 155.

¹²⁵ İbn Hacer, *Takrib*, 103 (771). Ayrıca bk. Ebû Zür'a el-İrâkî, *el-Beyân ve't-tavdîh*, 72.

¹²⁶ İbn Hacer, *Hedyü's-Sârî*, 413, *Tehzibü't-Tehzib*, I, 251.

¹²⁷ İsmail Lütfî Çakan, “Ebû'l-Feth el-Ezdî”, *DİA*, İstanbul: TDV Yay. 1994, X, 319.

¹²⁸ Buhârî, “Edeb”, 10.

¹²⁹ Buhârî, “Ezan”, 38.

¹³⁰ Buhârî, “Menâkibü'l-Ensâr”, 5.

¹³¹ Buhârî, “Zekât”, 1.

¹³² Buhârî, “Buyû”, 42.

¹³³ Örnek olması hasebi ile bkz. Müslim, “İmân”, 11, 13, 55, 162, “Tahâret”, 237, “Salât”, 473.

Abbâs, Nu'mân b. Beşîr, İbn Ömer, İbn Abbâs, Ebû Hureyre (r.anhum) gibi sahabeden, Amcası Ebû'l-Mühelleb el-Cermî, Muâze el-Adeviyye, Abdullâh b. YEzîd, Amr b. Bücdân, Ebû Esmâ er-Rahabî, Ebu'l-Melîh b. Üsâme ve başka Tabîinden hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden de Eyûb, Hâlid el-Hazzâ, Ebû Recâ Selmân, Yahyâ b. Kesîr, Eş'as bi Abdirrahmân, âsım el-Ahvel, Gaylân b. Cerîr ve başkaları hadis nakletmiştir.¹³⁴

İbn Sa'd, sika ve çok hadisi olduğunu söylemiştir.¹³⁵ el-İclî, Basralı ve sika bir tâbii olduğunu, hafif derecede Nasb düşüncesi bulunduğunu belirtmiştir.¹³⁶ Ebû Hâtim, sika olduğunu, tedlisinin bilinmediğini söylemiştir.¹³⁷ İbn Hibbân *es-Sikât*'a almıştır.¹³⁸ Zehebî, Tâbiîn'in İmâmlarından olduğunu belirtmiştir.¹³⁹ İbn Hacer, sika ve faziletli olduğunu, ama çok irsal yaptığını söylemiştir.¹⁴⁰

Buhârî, *Sahih*'inin İman, Vudû, Ezân, Cenâiz, Hac, Fedâilü'l-Ashâb, Mevâkîtü's-Salât, Savm, Cihâd, Fardu'l-Humus, Ehâdisu Enbiyâ, Meğâzî, Nikâh, Et'ime, Zebâih, Edâhî, Edeb, İsti'zân, Eymân, Muhâribîn, İkrâh, Ahbârul-Âhâd, Tefsîr ve Diyât bölümlerine Abdullâh b. Zeyd b. Amr'in tekrarları ile birlikte 70 civarında hadisini alır.¹⁴¹ Müslim'in imân, Hayz, Salât, Mesâcid, Salâtü'l-Müsâfirîn, Cenâiz, Zekât, Sıyâm, Hacc, Radâ', Musâkât, Nezr, Kasâme, Hudûd, İmâre, Sayd, Fedâil, Fedâilü's-sahâbe, Birr ve's-sıla ve Fiten bölümlerine aldığı hadis sayısı ise tekrarları ile birlikte 44'tür.¹⁴²

2. Abdullah b. Şekîk (v. 108/726)

Babası, Ömer (r.a.), Osman (r.a.), Ali (r.a.), Ebû Zer (r.a.), Ebû Hureyre (r.a.), Âişe (r.anha), İbn Abbâs (r.a.), İbn Ömer (r.a.), Abdullâh b. Eb'il-Ced'â, Abdullâh b. Sürâka, Hz. Ömer'in Müezini Akra' ve başkalarından hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden de oğlu Abdülkerîm, Muhammed b. Sîrîn, Âsım el-Ahvel, Katâde, Humeyd et-Tavîl, Eyyûb es-Sahtiyânî, Büdeyl b. Meysere el-Ukaylî, Ca'fer b. Ebî Vahşîye, Hâlid el-Hazzâ, Sa'd b. İyâs el-Cüreyri, Avf el-A'râbî ve başkaları hadis nakletmiştir.¹⁴³

¹³⁴ İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, II, 339.

¹³⁵ İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâtü'l-Kebir*, IX, 182.

¹³⁶ İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, II, 30 (888).

¹³⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, V, 58.

¹³⁸ İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 2.

¹³⁹ Zehebî, *Kâşif*, I, 555.

¹⁴⁰ İbn Hacer, *Takrib*, 317 (3333).

¹⁴¹ Örnek olması hasebiyle bk. Buhârî, "İmân", 9 (16), "Vudû", 53 (213), "Ezân", 1 (653), "Cenâiz", 83 (1364), "Hac", 25 (1548), "Savm", 59 (1980), "Cihâd", 152 (3018), "Edeb", 111 (6202), "Diyât", 22 (6899).

¹⁴² Örnek olması hasebi ile bk. Müslim, "İmân", 67 (43), 176, 177 (110), "Hayz", 67 (335), "Salât", 2 (378), "Mesâcid", 101 (574), "Salâtü'l-Müsâfirîn", 10 (690), "Cenâiz", 67 (953), "Sıyâm", 191 (1159), "Fdâil", 70 (2323), "Birr ve's-Sıla", 55 (2577).

¹⁴³ İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, II, 353.

İbn Sa'd, Basralı Tâbüiler içerisinde zikretmiş, hadisinde sika olduğunu, sâlih¹⁴⁴ hadisler rivâyet ettiğini, Osmânî olduğunun söylendiğini belirtmiştir.¹⁴⁵ Ahmed b. Hanbel, sika olduğunu, Hz. Ali'ye karşı önyargılı olduğunu söylemiştir.¹⁴⁶ Ebû Hâtim ve Ebû Zür'a'ya göre de güvenilirdir.¹⁴⁷ el-İclî, sika olduğunu ve Hz. Ali'ye karşı önyargılı olduğunu söylemiştir.¹⁴⁸ Ukaylî, zayıf râvîlere ayırdığı *Duafâ*'sına aldığı Abdullâh b. Şekîk için Yahyâ b. Sa'îd'in "Süleymân et-Teymî'nin Abdullâh b. Şekîk hakkında kötü düşüncesi vardı" dediğini aktarmış, ancak sebebi hakkında bir bilgi vermemiştir.¹⁴⁹ İbn Hibbân, *es-Sikât* adlı eserinde zikretmiştir.¹⁵⁰ İbn Adiy de kendisinden sika kimselerin hadis rivâyet ettiğini ve rivâyetinde sakınca bulunmadığını belirtmiştir.¹⁵¹ Yahyâ b. Ma'în, sika olduğunu, hadisinde ta'n edilemeyeceğini belirtmiştir.¹⁵² İbn Hirâş, sika olduğunu, Osmânî olup Hz. Ali'ye buğzettiğini söylemiştir.¹⁵³ İbn Hacer sika olduğunu ancak Nasb ile itham edildiğini belirtmiştir.¹⁵⁴

İbn Sa'd'ın Abdullâh b. Şekîk'in Osmânî olduğunu söylemesi, onun Hz. Osmân'ı Hz. Ali'den daha faziletli gördüğü anlamına gelmektedir. Sonraki dönem âlimleri tarafından da aynı değerlendirmeler yapılmıştır. Bu değerlendirmeler ışığında Abdullâh b. Şekîk'in sika olmakla birlikte Nasb düşüncesini taşıdığı anlaşılmaktadır. Bu düşüncüyü destekler mahiyette bir rivâyetinin olmaması, düşüncesinin propagandasını yapmadığını göstermektedir. Bu sebeple Müslim'in onun hadislerini almakta bir sakınca bulmamıştır.

Buhârî, Hz. Âişe'den (r.anha) hadis işittiği bilgisini verdiği¹⁵⁵ Abdullâh b. Şekîk'in hadislerine *Sahîh*'inde yer vermemiştir. Müslim, *Sahîh*'inin İmân, Tahâret, Mesâcid, Salâtü'l-Müsâfirîn, Siyâm, Hac, Fedâil, Fedâilü's-Sahâbe ve

¹⁴⁴ Sahîh ve hasen hadis demektir. İkinci olarak, hasen hadisin altında olmakla beraber, zayıf denilecek kadar da düşük olmayan hadis demektir. Hakkında bu tabir kullanılan haber, delil olarak kullanılabilir. Koçyiğit, "Sâlih", *Hadis İstihlaları*, 393. Aydınlı, "Sâlih", *Hadis İstihlaları Sözlüğü*, 276.

¹⁴⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kebîr*, IX, 125 (3832)

¹⁴⁶ Mizzi, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 91 (3333), Zehebi, *Kâşif*, I, 561 (2777).

¹⁴⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, V, 81 (376).

¹⁴⁸ el-İclî, Ma'rifetü's-sikât, II, 37 (905).

¹⁴⁹ bkz. Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr b. Mûsâb. Hammâd el-Ukaylî, *ed-Du'afâ'ü'l-kebîr*, Thk. Abdulmu'tî Emîn Kal'acı, Beyrut, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye 1404/1984, II, 265 (821).

¹⁵⁰ İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 10.

¹⁵¹ Ebû Ahmed Abdullâh b. Adî, *el-Kâmil fî du'afâ'ir-ricâl*, thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd-Alî Muhammed Muavvad, Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye ts., V, 278-279 (21).

¹⁵² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, V, 81 (376); Mizzi, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 91 (3333).

¹⁵³ Mizzi, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 91.

¹⁵⁴ İbn Hacer, *Takrib*, 322 (3385).

¹⁵⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Buhârî, *et-Târihu'l-kebîr*, thk. Muammed Abdulmu'id Han, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye ts., V, 116 (345).

Cennet bölümlerine Abdullâh b. Şekîk'in 22 hadisini almıştır.¹⁵⁶

3. Nu'aym b. Ebî Hind (v. 110/728)

Babasından (sahâbîdir), Nubeyt b. Şurayt, Rib'î b. Hirâş, Süveyd b. Ğa'fele, Ebû Vâil, Ebû Hâzim el-Eşca'î, İbn Semüre b. Cündeb'den hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden amcasının oğlu Sa'îd b. Târik el-Eşca'î, Seleme b. Nübeyt, Süleymân et-Teymî, Muğîra b. Miksem, Ziyâd b. Hayseme, ez-Zübeyr b. el-Hirrit, Şu'be, Şeybân en-Nahvî ve başkaları hadis nakletmiştir.¹⁵⁷

Ebû Hâtim sâlihu'l-hadis ve sadûk olduğunu,¹⁵⁸ Nesâî ise sika olduğunu söylemiştir.¹⁵⁹ İbn Hibbân *es-Sikât'a* almıştır.¹⁶⁰ el-İclî, Kûfeli ve sika olduğu bilgisini vermiştir.¹⁶¹ Ebû Hâtim er-Râzî, Süfyân es-Sevrî'ye Nu'aym b. Ebî Hind'den hadis almama sebebinin sorulduğunu ve onun da "Hz. Ali'ye önyargılı idi" cevabını verdiğini nakletmiştir.¹⁶² Zehebî, babası Ebû Hind en-Nu'mân b. Esmâ'nın sahâbî olduğunu, Nu'aym'ın garip bir renk (levnun ğarib), Kûfeli ve Nâsibî olduğunu belirtmiştir.¹⁶³ İbn Hacer sika olup, Nâsibîlik ile itham edildiğini söylemiştir.¹⁶⁴

Nu'aym b. Ebî Hind hakkında âlimlerin yaptıkları değerlendirmelerden, sika olmakla birlikte Nasb düşüncesini taşıdığı anlaşılmaktadır. Şu'benin kendisinden hadis rivâyet etmiş olması, sika olduğunu desteklemektedir.

Buhârî Nu'aym b. Ebî Hind'in rivâyet ettiği 'Melekler sizden öncekilerden bir kimsenin ruhunu aldılar. Melekler ona 'Dünyadayken bir hayır işledin mi?' diye sordular. O da 'Çalışanlarıma eli darda olan fakir kimseye mühlet vermemelerini ve eli geniş olana da ödemedede kolaylık göstermelerini emrederdim' dedi. Bunun üzerine melekler de bu kimseye kolaylık gösterdiler.'¹⁶⁵ hadisini mual-

¹⁵⁶ Örnek olması hasebiyle bk. Müslim, "İmân", 291, 292 (178), "Tahâret", 87 (278), "Mesâcid", 133 (589), "Salâtü'l-Müsâfirin", 57, 58 (705), 75, 76 (717), 105, 106, 109, 110 (730), 115 (732), 148 (749), 149 (750), "Siyâm", 172, 173, 174 (1156), "Hac", 158 (1223), "Fedâilü's-Sahâbe", 213 (2534).

¹⁵⁷ İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, IV, 218. Ayrıca bk. Ali b. Medîni, *İlêlül-hadis ve ma'rifetü'r-ricâl*, 349; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, VIII, 460.

¹⁵⁸ bkz. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VIII, 460 (2109).

¹⁵⁹ İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, IV, 238; Zehebî, *Mizân*, VIII, 46

¹⁶⁰ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 536.

¹⁶¹ bkz. Ebû'l-Hasen Ahmed b. Abdillâh b. Sâlih el-İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, thk. Abdulalim Abdülazîm el-Bestevi, Medine: Mektebetü'd-Dâr, 1405/1985, II, 318 (1864).

¹⁶² İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, IV, 218; Zehebî, *Mizân*, VII, 46.

¹⁶³ Zehebî, *Mizân*, VII, 46.

¹⁶⁴ İbn Hacer, *Takrib*, 362 (7178).

¹⁶⁵ Buhârî, "Büyü", 17 (2077).

lak olarak *Sahîh*'ine almıştır. Bu hadis Müslim tarafından da rivâyet edilmiştir.¹⁶⁶ Müslim, Nu'aym b. Ebî Hind'in İmân, Sıfatu'l-Kıyâme ve Fiten bölümlerinde üç hadisini daha *Sahîh*'ine almıştır.¹⁶⁷

4. Meymûn b. Mihrân el-Cezerî (v. 117/736)

Hz. Ömer, Hz. Zübeyr, Hz. Ebû Hureyre, Hz. Âişe, Hz. İbn Abbâs, Hz. İbn Ömer, Hz. İbnü'-Zübeyr, Hz. Safiyye bt. Şeybe, Ümmü'd-Derdâ, ed-Dahhâk b. Kays, Ömer b. Abdilazîz, Amr b. Osmân b. Affân, Sa'îd b. Cübeyr, İbn Ömer'in Mevlâsı Nâfi', İbn Abbâs'ın azadlısı Miksem, Yezîd b. el-Esamm ve başkalarından hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden de oğlu Amr, Humeyd et-Tavîl, Eyyûb, Ca'fer b. Burkân, Ca'fer b. Ebî Vahşiyye, Habîb İbnü's-Şehîd, Ali b. el-Hakem, el-Hakem b. Uteybe, el-Haccâc b. Temîm, Sâlim b. Ebi'l-Muhâcir ve başkaları hadis nakletmiştir.¹⁶⁸

İbn Sa'd, Meymûn b. Mihrân'ın sika ama hadisi az olduğunu,¹⁶⁹ Ahmed b. Hanbel, İkrime'den daha sika olduğunu,¹⁷⁰ Ebû Zür'a, Kûfeli ve sika olduğunu¹⁷¹ söylemiştir. el-İclî, Tâbiî ve sika olduğunu söylemiş, Hz. Ali'ye düşmanlık beslediği bilgisini vermiştir.¹⁷² İbn Hibbân'ı *es-Sikât*'a aldığı¹⁷³ Meymûn b. Mihrân için Zehebî, "kadri yüce, âbid ve güvenilirdir" değerlendirmesini yapmıştır.¹⁷⁴ Meymûn b. Mihrân önceleri Hz. Ali'yi Hz. Osman'dan daha faziletli gördüğünü ancak daha sonra o görüşünden döndüğünü söylemiştir.¹⁷⁵ Zehebî, el-İclî'nin Meymûn b. Mihrân hakkındaki Nasb iddiasını kabul etmemiş ve "Onun Hz. Ali'ye karşı önyargılı olduğu sabit değildir. O sadece, Osmân'ı (r.a.) fazilet bakımından Hz. Ali'den (r.a.) üstün tutuyordu. Bu da doğrudur" demiştir.¹⁷⁶

Meymûn b. Mihrân hakkındaki Nasb iddiası sadece Hz. Osmân'ı Hz. Ali'den daha fazla faziletli görmesinden ibarettir. Ehl-i Sünnet'in genel görüşü olan bu düşüncenin Nasb olarak kabul edilmesi ve buna dayanarak Meymûn

¹⁶⁶ Müslim, "Müsâkât", 27 (1560);

¹⁶⁷ Müslim, "İmân", 231 (144), "Sıfatu'l-kıyâme", 38 (2797); "Fiten", 108 (2935).

¹⁶⁸ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 198; İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 234 (1053).

¹⁶⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kebîr*, IX, 483.

¹⁷⁰ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *el-İlel ve Ma'rifetu'r-Ricâl*, Thk. Vasiyyullâh Muhammed b. Abbas, Riyad: Dâru'l-Hânî 1422/2001, I, 320 (556).

¹⁷¹ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 234 (1053).

¹⁷² el-İclî, *Ma'rifetu's-sikât*, II, 307 (1827).

¹⁷³ İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 417.

¹⁷⁴ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmânez-Zehabî, *el-Kâşif*, thk. Muhammed Avvâme-Ahmed Muhammed Nemr el-Hatîb, Cidde: Dâru'l-Kible 1413/1992, II, 312 (5764).

¹⁷⁵ bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 2IX, 214.

¹⁷⁶ bkz. Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed ez-Zehabî, *Siyeru A'lâmî'n-Nubelâ*, thk. Şu'ayb el-Arnaûd-Hüsey el-Esed, Beyrût: Müessesetü'r-Risâle 1417/1996, V, 77.

b. Mihrân'ın cerh edilmesi isabetli değildir. Nitekim Buhârî dışındaki İmâmlar Nasb ithamına itibar etmeyerek onun hadislerini eserlerine almışlardır.

Buhârî, Meymûn b. Mihrân'ın hadisie *Sahîh*'ine yer vermemiş, Müslim ise ondan Ubeydullâh b. Muâz < Babası < Şu'be < el-Hakem < Meymûn b. Mihrân < İbn Abbâs (r.a.) isnadı ile "Rasûlullâh (s.a.v.) köpek dişi olan yirtıcıları ve pençeli yirtıcı kuşları yemeyi yasakladı" hadisini rivâyet etmiştir.¹⁷⁷

5. Ziyâd b. İläka es-Sa'lebî (v. 135/753)

Buhârî, Kûfeli olduğunu, Üsâme b. Şerîk, Cerîr, Muğîra b. Şu'be, amcası Kutbe'den hadis rivâyet ettiğini ve kendisinden de Sevrî ve Şu'be'nin hadis naklettiği bilgisini vermiştir.¹⁷⁸ Ziyâd b. İläka, amcası, Umâra b. Evs, Mirdâs b. Urve, Üsâme b. Şerîk, Arfece b. Şureyh, el-Muğîra b. Şu'be,¹⁷⁹ Cerîr b. Abdillâh, Câbir b. Semûra, Amr b. Meymûn ve başkalarından hadis rivâyet etmiştir. Sa'd b. Ebî Vakkâs'tan (r.a.) mürsel olarak rivâyeti vardır. Ziyâd b. İläka'dan Süfyan es-Sevrî, Süfyan b. Uyeyne, el-A'meş, Simâk b. Harb, Zâide, Mis'ar, Züheyr b. Muâviye, İsrâil, Şu'be, Şeybân, Şerîk, Ebû Avâne ve Kütüb-i Sitte Musannifleri hadis nakletmişlerdir.¹⁸⁰

Ziyâd b. İläka, İbn Ma'in, el-İclî¹⁸¹ ve Nesâi'ye¹⁸² göre güvenilirdir. Ebû Hâtîm. "sadûku'l-hadîs olduğunu söylemiştir.¹⁸³ İbn Hibbân *es-Sikât*'a almıştır.¹⁸⁴ Bununla birlikte Nâsibî olmakla itham edilmiştir.¹⁸⁵ el-Ezdî, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ehl-i beytine karşı kötü düşünceleri olduğunu söylemiştir.¹⁸⁶

Âlimlerin değerlendirmelerine göre Ziyâd b. İläka sika bir râvidir. el-Ezdî'nin cerh konusunda tutarsız değerlendirmeleri vardır. İbn Hacer, bu tür değerlendirmelerde İmâmların değerlendirmesine bakmak gerektiğini söylemiştir. Dolayısı ile Ziyâd b. İläka'nın ehl-i beyte karşı kötü düşünceleri olduğu şeklindeki değerlendirmesini dikkate almamak isabetli olacaktır.

Buhârî, Ziyâd b. İläka'nın 3 hadisini sahîhine almıştır. Birinci hadis, Cerîr b. Abdillâh'ın Hz. Peygamber'e (s.a.v.) biatını anlattığı "Hz. Peygamber'e (s.a.v.) geldim ve ona 'Sana İslam üzere biat edeyim' dedim. Bana bazı şeyleri ve her Müslümana nasihat etmeyi şart koştu. Ben de bu şart üzere ona biat

¹⁷⁷ Müslim, "Sayd", 16 (1934).

¹⁷⁸ Buhârî, *et-Târihu'l-kebir*, III, 364 (1234).

¹⁷⁹ bkz. Ali b. Medîni, *İtelü'l-hadis ve ma'rifetü'r-ricâl*, 309, 335.

¹⁸⁰ İbn Hacer, *Tehzib*, I, 651; Mizzi, *Tehzibü'l-Kemâl*, IX, 498-499; İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, III, 540.

¹⁸¹ el-İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, I, 373 (511)

¹⁸² Mizzi, *Tehzibü'l-Kemâl*, IX, 500.

¹⁸³ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, III, 540 (2437).

¹⁸⁴ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 258.

¹⁸⁵ İbn Hacer, *Takrib*, 209 (2092).

¹⁸⁶ İbn Hacer, *Tehzib*, I, 652.

ettim” hadisidir.¹⁸⁷ Buhârî bu hadisi Ziyâd b. Îlâka’nın yer aldığı başka bir isnad ile de rivâyet etmiştir.¹⁸⁸ Bu hadis, Müslim tarafından da rivâyet edilmiştir.¹⁸⁹ İkinci hadis, Hz. Peygamber (s.a.v.) oğlu İbrâhîm’in vefat ettiği gün güneşin tutulduğunu ifade eden “Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında İbrâhîm’in öldüğü gün güneş tutuldu. İnsanlar, ‘İbrâhîm’in ölmesinden dolayı güneş tutuldu’ dediler. Bunun üzerine Rasûlullâh (s.a.v.) şöyle buyurdu: ‘Güneş ve ay birinin ölmesi veya doğması sebebi ile tutulmazlar. (Güneş veya ayın tutulduğunu) gördüğünüz zaman, namaz kılın ve Allah’a dua edin”” hadisidir.¹⁹⁰ Buhârî bu hadisi, Ziyâd b. Îlâka’nın yer aldığı başka isnad ile de rivâyet etmiştir.¹⁹¹ Bu hadis, Müslim tarafından da rivâyet edilmiştir.¹⁹² Ziyâd b. Îlâka’nın Buhârî’deki üçüncü hadisi Hz. Peygamber’in çok namaz kılması sebebi ile ayaklarının şiştiğini ifade eden “Hz. Peygamber (s.a.v.) ayakları şişinceye / ya da kabarcıca kadar namaz kıları. Ona bu durum söylenir, o da şöyle derdi: ‘Şükreden bir kul olmayayım mı?’” hadisidir.¹⁹³ Bu hadisler Müslim tarafından da *Sahîh*’ine alınmıştır. Müslim’in rivâyetinde “Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını affetmiş olduğu halde” ziyadesi vardır.¹⁹⁴ Müslim bu üç hadis dışında Ziyâd b. Îlâka’nın üç hadisini daha *Sahîh*’ine almıştır. Birinci rivâyet, Hz. Peygamber’in sabah namazındaki kıraatini içermektedir.¹⁹⁵ İkinci hadis, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) oruçlu iken eşi Âişe’yi öptüğünü ifade eden hadistir.¹⁹⁶ Müslim’in son hadisi ise fitnelerin ardarda geleceğini ve ümmeti bölmeye çalışmanın öldürülmesi gerektiğini ifade eden hadistir.¹⁹⁷

6. Muğîra b. Miksem ed-Dabî (v. 136/754)

Babası, Ebû Vâil, Ebû Rezîn el-Esedî, İbrâhîm en-Neha’î, Âmir eş-Şa’bî, Mücâhid, Ma’bed b. Hâlid, el-Hâris el-Uklî, Simâk b. Harb, Nu’aym b. Ebî Hind, Ebû Ma’şer ziyad b. Kuleyyib ve çok sayıda kişiden hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden de Süleymân et-Teymî, Şu’be, es-Sevrî, İbrâhîm b. Tahmân, İsrâîl, Zâide b. Kudâme, Hüşeym, Cerîr, İbnm Fudayl, Ebû Avâne, Hâlid b. Abdillâh el-Vâsîtî ve başkaları hadis nakletmiştir.¹⁹⁸

¹⁸⁷ Buhârî, “İmân, 42 (58)

¹⁸⁸ bkz. Buhârî, “Şurût”, 1 (2714).

¹⁸⁹ Müslim, “İmân”, 57 (98).

¹⁹⁰ Buhârî, “Küsûf”, 1 (1043).

¹⁹¹ bkz. Buhârî, “Küsûf”, 15 (1060), “Edeb”, 109 (6199).

¹⁹² Müslim, “Küsûf”, 29 (915).

¹⁹³ Buhârî, “Rikâk”, 20 (6471).

¹⁹⁴ bkz. Müslim, “Sıfatu’l-Kıyâme”, 79, 80 (2819).

¹⁹⁵ Müslim, “Salât”, 165-166-167 (457).

¹⁹⁶ Müslim, “Siyâm”, 69-70-71 (1106)

¹⁹⁷ Müslim, “İmâre”, 59 (1852).

¹⁹⁸ İbn Hacer, *Tehzibü’t-Tehzib*, IV, 138.

Ebû Hâtim, Muğîra b. Miksem'in sika olduğunu söylemiştir.¹⁹⁹ İbn Ma'în ve Nesâî'ye göre de güvenilirdir.²⁰⁰ İbn Hibbân Muğîra'yı *es-Sikâ't*'a almış ve müdellis olduğunu belirtmiştir.²⁰¹ Zehebî, sika İmâm olduğunu söylemiş, Ahmed b. Hanbel'in onu İbrâhîm en-Nehâî'den rivâyetinde gevşek gördüğünü, İbn Ma'în'e göre de sika olduğunu belirtmiştir.²⁰² el-İclî, Muğîra b. Muksim için "Kûfeli ve güvenilirdir. Osmânî'dir."²⁰³ Hadis fakihidir. Ancak, İbrâhîm en-Nehâî'den mürsel hadis rivâyet ediyordu. Hz. Ali'ye karşı biraz önyargısı vardır" ifadelerini kullanmıştır.²⁰⁴

Buhârî, *Sahîh*'inin Savm, Büyû', İstikrâd, İtak, Şurût, Bed'ü'l-Halk, Fedâilü'l-Ashâb, Fedâilü'l-Kur'an, Tefsir, İstizân, Rikâk, Fiten ve Tevhid bölümlerine Muğîra b. Miksem'in 16 hadisini almıştır.²⁰⁵ Müslim'in İmân, Tahâret, Salâtü'l-Müsâfirîn, Müsâkât, Eşribe, Selâm, Fedâil, Fedâilü's-Sahâbe, Fiten ve Hac bölümlerin aldığı Muğîra b. Miksem hadislerinin sayısı 16'dır.²⁰⁶

7. Sevr b. Yezîd el-Hımsî (v. 155/771)

Buhârî, Şamlı olduğunu, Hâlid b. Ma'dân, Râşid b. Sa'd'den hadis rivâyet ettiğini, İsa b. Yûnus'un "Sevr, Şamlıların en güveniliridir" dediğini aktarmış, ölüm tarihi hakkında 150 ve 155 tarihlerinin verildiğini belirtmiştir.²⁰⁷

Mekhûl, Recâ b. Hayve, Sâlih b. Yahyâ, Atâ, İkrime, Ebu'z-Zübeyr, el-Mut'im b. Mikdâm, İbn Cüreyc, Ebu'z-Zinâd, Hâlid b. Ma'dân, Zührive başkalarından hadis rivâyet etmiştir. Ondan da Bakiyye, Safvân b. İsa, İbn İshâk, Mâlik, el-Velîd b. Müslim, Süfyân es-Sevrî, Süfyân b. Uyeyne İbnü'l-Mübârek Yahyâ b. Sa'd el-Kattân ve Kütüb-i Sitte musannifleri hadis nakletmiştir.²⁰⁸

İbn Sa'd, hadisinde sika olduğunu ve Kaderî düşüncüyü taşımakla itham

¹⁹⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 229.

²⁰⁰ İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, IV, 138.

²⁰¹ İbn Hibbân, *es-Sikâ't*, VII, 464.

²⁰² Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed ez-Zehebî, *Mizânü'l-i-tidâl*, thk. Ali Muhammed Muavvad-Âdil A. Abdulmevcûd, Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1416/1995, VI, 496 (8729).

²⁰³ Osmânî: Fazilet bakımından Hz. Osman'ı Hz. Ali'nin önüne geçiren kimse demektir. bkz. Ebu'l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Hacer Askalânî, *Fethu'l-bârî bi-şerhi Şahîhi'l-Buhârî*, Riyâd: Dârus-Selâm 1421/2000, VI, 229.

²⁰⁴ el-İclî, *Ma'rifetü's-sikâ't*, II, 293 (1777).

²⁰⁵ Söz gelimi bk. Buhârî, "Savm", 58 (1978), "Buyû", 51 (2127), "İstikrâd", 1 (2385), 18 (2405), "İtak", 13 (2543), "Şurût", 4 (2718), "Bed'ü'l-halk", 11 (3288), 16 (3317), "Fedâilü'l-Ashâb", 27 (3761), "Tefsiru Sureti-Mürselaât", 1 (4930), "Fedâilü'l-Kur'an", 34 (552), "İstizân", 38 (6278), "Rikâk", 22 (6473), 53 (6576), "Fiten", 1 (7049), "Tevhîd", 5 (7381).

²⁰⁶ Örnek olması hasebiyle bk. Müslim, "İmân", 70 (124), 211 (133), "Tahâret", 107 (288), "Salâtü'l-Müsâfirîn", 283 (824), "Talâk", 42 (1480), "Müsâkât", 27 (1560), 105 (1597), "Eşribe", 119 (2027), "Selâm", 53 (2193), "Fedâil", 36 (2297), "Fedâilü's-Sahâbe", 6 (2383), 198 (2525), 196 (2523), "Fiten", 108 (2935), "Hac", 417, (1338).

²⁰⁷ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, II, 181 (2126).

²⁰⁸ İbn Hacer, *Tehzib*, I, 276-277. Ayrıca bk. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, II, 468.

edildiğini, Hz. Ali'den bahsedilince "Dedemi öldüren adamı sevmiyorum" dediğini nakleder.²⁰⁹ Yahyâ b. Ma'în,²¹⁰ ve Nesâî onun sika olduğunu söylemişlerdir. Veki', "Gördüğüm kimselerin en âbidi idi, sahîhu'l-hadis²¹¹ idi" demiştir. Ebû Hatim ise, sadûk ve hafız olduğunu söylemiştir.²¹²

İbn Hacer, Kaderî düşünceye sahip olmasıyla birlikte, hadisteki güvenilirliği konusunda âlimlerin ittifak ettiklerini belirtmiştir. Yahyâ el-Kattân'ın, "ondan daha sağlam bir Şamlyı görmedim" dediğini nakletmiş, İbnü'l-Mübârek ve daha başkaları Kaderî olması sebebi ile ondan hadis rivâyet edilmesini istemedikleri bilgisini vermiştir. İbn Hacer'in aktardığı bir bilgiye göre Süfyân es-Sevrî onun Kaderî düşüncesini kastederek "Ondan hadis alın ancak, iki boynuzundan sakının "diyerek hadîçileri bu görüşüne karşı uyarmıştır. İbn Ma'în, Hz. Ali'ye düşmanlık besleyenlerin meclislerinde bulunduğunu ancak Hz. Ali'ye sövüp hakaret etmediğini söylemiştir. İbn Hacer, bu bilgileri aktardıktan sonra "Cemâat onun hadisi ile ihticâc etmiştir" diyerek Sevr b. Yezîd hakkındaki eleştirileri dikkate almadığını ortaya koymuştur.²¹³

Sevr b. Yezîd, İbn Hacer ve Süyûtî'nin verdikleri listede Kaderî görüşü sebebi ile cerh edilenler içerisinde yer almaktadır. Ancak, Nasb düşüncesini taşımak ile de itham edildiği için Nâsibî listesinde kendisine yer verdik.

Âlimlerin değerlendirmelerini dikkate aldığımızda Sevr b. Yezîd'in sika olmakla birlikte Nasb düşüncesine sahip olduğu görülmektedir. Ancak hadis İmâmları Kaderî ve Nâsibî ithamlarını dikkate almamış ve eserlerinde Sevr b. Yezîd'in hadislerine yer vermişlerdir.

Müslim'in *Sahîh*'inde Sevr b. Yezîd'in rivâyeti yoktur. Buhârî ise Sevr b. Yezîd'in 4 hadisini *Sahîh*'ine almıştır. İlki "Hiç kimse elinin emeğinden daha hayırlı bir yemek yememiştir. Allah'ın nebisi Davûd (a.s.) da kendi elinin emeğinden yerdi"²¹⁴ hadisi, ikincisi, "Yiyeceklerinizi ölçün/tartın ki sizin için bereketli kılınsın"²¹⁵ hadisidir. Üçüncü hadis, "Hz. Peygamber (s.a.v.) 'Ümmetimden denizde gaza eden ilk muhâripler (mağfîret olunmayı) vâcib kılmışlardır (hak etmişlerdir).' buyurdu. Ümmü Haram dedi ki: Ben de '*Yâ Resûlallah! Ben bunların içinde miyim?*' diye sordum; "Sen onların arasındasın." diye cevâp verdi. Bundan sonra Hz. Peygamber (s.a.v.) 'Ümmetimden Kayser'in şehrine

²⁰⁹ bkz. İbn Sa's, *Tabakât*, IX, 471.

²¹⁰ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ma'în b. Avn el-Mürri el-Bağdâdî, *Târîh*, thk. Ahmed Muhammed Nur Seyf, Mekke 1399/1979, I, 54.

²¹¹ Sahîhu'l-Hadis, kimi âlimlere göre ta'dil lafzıdır. Sehâvî, ta'dilin ikinci mertebesini gösteren lafızlardan saymıştır. Uğur, "Sahîhu'l-hadis", *Hadis Terimleri Sözlüğü*, 351.

²¹² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, II, 469; Hüseyinî, *Tezkira*, I, 219 (852); Bâcî, *et-Ta'dil ve't-Tecrîh*, 446.

²¹³ İbn Hacer, *Hedyü's-sârî*, 414.

²¹⁴ Buhârî, "Buyû", 15 (2072).

²¹⁵ Buhârî, "Buyû", 52 (2128).

gaza eden ilk muhâripler de mağfired olunmuşlardır.’ buyurdu. ‘Ben bunların içinde miyim yâ Resûlallah?’ diye sordum. O: ‘Hayır!’ diye cevap verdi.²¹⁶ hadisidir. Dördüncü hadis, “Hz. Peygamber sofradan kalktığı zaman şöyle dua ederdi: ‘Ey Rabbimiz! Sana tertemiz duygularla, eksilmeyip artan, huzûrundan geri çevrilmeyip kabûl edilen sayısız hamd ile hamd ederiz.’”²¹⁷ hadisidir. Buhârî bu hadisi Sevr b. Yezîd’in isnadında olduğu başka bir tarikten daha rivâyet etmiştir.²¹⁸ Sevr b. Yezîd, dört hadisi de Hâlid b. Ma’dân’dan rivâyet etmiştir. Buhârî’nin Sevr < Hâlid b. Ma’dân < Ebû Ümâme tarikinden rivâyet ettiği dördüncü hadis, Ebû Dâvûd,²¹⁹ Tirmizî,²²⁰ İbn Mâce²²¹ ve Ahmed b. Hanbel²²² tarafından Sevr < Hâlid b. Ma’dân < Ebû Ümâme tarikinden rivâyet edilmiştir.

8. Ahmed b. Abde b. Mûsâ ed-Dabbî (v. 245/859)

Hammâd b. Zeyd, Yezîd b. Zûray’, Fudayl b. İyâz, İbn Uyeyne ve başkalarından hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden de Buhârî dışındaki Kütüb-i Sitte musannifleri, Osmân b. Hurzâz, İbn Ebi’d-Dünyâ, Ebû Zür’a, Ebû Hâtim, İbn Huzeyme, Ebu’l-Kâsım el-Beğavî ve çok sayıda kişi hadis nakletmiştir.²²³

Ebû Hâtim ve Nesâî Ahmed b. Abde’nin sika olduğunu,²²⁴ Nesâî bir yerde de rivâyetinde sakınca olmadığını belirtmiştir. İbn Hirâş, mezhebi hakkında konuşmuş ancak bu konuda kimse onu dikkate almamıştır.²²⁵ İbn Hibbân *es-Sikât*’a almıştır.²²⁶ İbn Hacer, Nâsibî olmakla itham edildiğini söylemiştir.²²⁷ Zehebî, Ahmed b. Abde’ye yapılan ve İbn Hirâş tarafından dile getirilen Nâsibî olduğuna dair ithamın âlimler tarafından dikkate alınmadığını belirtmiştir.²²⁸

Değerlendirmelerinden anlaşılacağı gibi, Ahmed b. Abde güvenilirdir. İbn

²¹⁶ Buhârî, “Cihâd”, 93 (2924).

²¹⁷ Buhârî, “Et’ime”, 54 (5458).

²¹⁸ Buhârî, “Et’ime”, 54 (5459).

²¹⁹ Ebû Dâvûd, “Et’ime”, 53 (3849).

²²⁰ Tirmizî, “Deavât”, 56 (3456).

²²¹ İbn Mâce, “Et’ime”. 16 (3284).

²²² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 252 (22521).

²²³ İbn Hacer, *Tehzîbü’l-Tehzîb*, I, 36.

²²⁴ Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs İbn Ebi Hâtim er-Râzî, *Kitâbu’l-Cerh ve’t-ta’dîl*, Beyrût: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1372/1953, II, 62 (100).

²²⁵ Mizzi, *Tehzîbü’l-Kemâl*, I, 399 (75); Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehabî, *Mizânü’l-i’tidâl*, thk. Ali Muhammed Muavvad-Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Beyrût: 1416/1995, I, 259 (462); İbn Hacer, *Tehzîbü’l-Tehzîb*, I, 36. Zehebî, İbn Hirâş’ın “İnsanlar onun hakkında konuştular. Ancak kimse onu bu sözünde doğrulamadı, adam hüccettir” dediğini nakletmiştir. bkz. Zehebî, *Mizân*, I, 259.

²²⁶ Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, *Kitâbu’s-Sikât*, Haydarâbâd/Deken: Dâiretu’l-Meârifî’l-Osmâniyye, 1393/1973, VIII, 23.

²²⁷ İbn Hacer, *Takrîb*, 52 (74).

²²⁸ bkz. Zehebî, *Mizân*, I, 259.

Hirâş'ın Nâsıbı olduğu iddiasına âlimler itibar etmemişlerdir. Dolayısı ile hakkındaki Nasb ithamının karşılığı bulunmamaktadır. Buhârî, Ahmed b. Abde'nin hadislerini başka eserlerine almasına rağmen, *Sahîh*'ine herhangi bir hadisini almamıştır. Müslim ise hocası olan Ahmed b. Abde'den otuz iki hadis rivâyet etmiş olup, birisi asıl,²²⁹ geriye kalanları şâhid ve mütâbidir.²³⁰

9. İsmâîl b. Süme'y el-Hanefî (v. ?)

Enes, Mâlik b. Umeyr el-Hanefî,²³¹ Ebû Rezîn, Müslim el-Batîn, Abdülmelek b. A'yün ve başkalarından hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden de Şu'be, es-Sevrî, İsrâîl, Ebû İshâk el-Fezârî, Hafs b. Ğiyâs ve Kütüb-i Sitte musannifleri hadis nakletmiştir.²³²

el-Kattân, hadisinde bir sakıncası olmadığını söylemiştir. Ahmed b. Hanbel sika olduğunu, ancak mezhebinden dolayı Zaide'nin ondan hadis rivâyetini terk ettiğini belirtmiştir. İbn Ma'in'e göre sika ve sağlamdır. Ebû Hâtim sadûk ve sâlih olduğunu, Nesâî de hadisinde bir sakınca olmadığını söylemiştir. Cerîr, Hâricî görüşe sahip olduğunu, ondan hadis rivâyet ettiğini, sonra da bıraktığını belirtmiştir. İbn Adî'ye göre hasenü'l-hadistir ve hadisinde bir sakınca yoktur. İbn Uyeyne, Beyhesiyye²³³ mezhebinden olduğunu söylemiştir. Hâkim, Beyhesiyye'den olduğunu ve Hz. Ali'ye buğz ettiğini nakletmiştir.²³⁴

²²⁹ Müslim, "İmân", 185 (117). Müslim'in Ahmed b. Abde ed-Dabbî < Abdülaziz b. Muhammed ve Ebû Alkamete'l-Fervî < Safyan b. Siileym < Abdullah b. Selman < Babası < Ebû Hu-reyre (r.a.) < Resûlullah (s.a.v.) isnadı ile rivâyet ettiği hadisin metni şöyledir: "Şüphesiz Allah Yemen'den, ipekten yumuşak bir rüzgâr gönderecek, kalbinde -Ebû Alkame: Tane ağırlığı kadar, dedi; Abdulaziz de, zerre ağırlığı kadar, dedi-iman bulunup da ruhunu almadık hiçbir kimse bırakmayacaktır."

²³⁰ bkz. Müslim, "İmân", 2 (8), 34 (21), 110 (578), "Tahâret", 8 (229), "Zekât", 95 (1034), 138 (1061), "Mesâcid", 110 (578); "Hac", 63 (1196), 222 (1256), 341 (1312), "Nikâh", 132 (1438), "Talâk", 46 (1480), "Büyü", 29 (1525), "Eymân", 28 (1656), 57 (1668), "İmâre", 71 (1856), 95 (1870), "Libâs", 53 (2091), "Şî'r", 1 (2255), "Fedâil", 66 (2319), 77 (2327), "Fedâilü's-Sahâbe", 126 (2468), 171 (2505), 208 (2532), "el-Birr ve's-Sıla", 35 (2565), 63 (2584), "Kader", 13 (2652), "Sıfâtü'l-Münâfikîn", 2 (2773), "Fiten", 15 (2588), "Züh'd", 45 (2984), "Tefsîr", 2 (3025).

²³¹ Ali b. Medîni, İsmâîl b. Süme'y'den başka Mâlik b Umeyr el-Hanefî'den hadis rivâyet eden birisini bilmediklerini söylemiştir. bkz. Ali b. Medîni, *İlelül-hadis ve ma'rifetü'r-ricâl*, 692.

²³² İbn Hacer, *Tehzib*, I, 155.

²³³ Beyhesiyye, Hâricî fırkalardandır. Ebû Beyhes Heysem b. Câbir'e tabi olanlara bu isim verilmiştir. Bû Beyhes, Hâricî gruplardan es-Sufriyye'nin başıdır. Zorba İmâmlara kıyamın gerekli olduğu ve kendilerinin inandığı şeylere inananların kâfir olduğu düşüncesinde olanlarla hemfikiridir. Ancak, büyük günah işleyenin sadece kendine had cezası uygulandığı zaman kâfir olduğuna hükmedileceği görüşü ile onlara muhalefet etmiştir. Bu fırkaya göre iman ilim, ikrar ve amelden meydana gelir. Dolayısıyla bir kimse Allah'ı, peygamberlerini, Hz. Muhammed'in tebligatını bilip ikrar etmedikçe, ayrıca ilâhî emir ve yasakları yerine getirmedikçe müslüman sayılmaz. bkz. İbn Hacer, *Tehzib*, I, 155; Ethem Ruhi Fiğlalı, "Hâriciler", *DİA*, İstanbul: TDV Yay. 1997, 1VI, 173.

²³⁴ İbn Hacer, *Tehzib*, I, 155.

İbn Hibbân *es-Sikât*'a almış ve Beyhesiyye'ye mensup ve Şurât²³⁵ görüşüne sahip olduğunun söylendiğini belirtmiştir.²³⁶ Saduk olduğu ve Nasb düşüncesi bulunduğu söylenmiştir. Nesâî'ye göre güvenilirdir.²³⁷

Ukaylî, Cerîr'in "İsmâîl b. Sümei"nin hadisini yazıyordum, bana onun Hâricî görüşüne sahip olduğu söylendi, bunun üzerine ondan hadis rivâyet etmeyi bıraktım" dediğini, Süfyân'ın "İsmâîl b. Sümei' Beyhesî idi, ona gitmedim ve onu onaylamadım" dediğini, Ebû Nu'aym'ın "İsmâîl b. Sümei' Beyhesîdir. Mescid'e kırk yıl komşu idi. Ne Cuma'da ne de cemaatte görülmedi" dediğini, Ahmed b. Hanbel'in onun için 'sâlihtir', Buhârî'de Yahyâ'nın onun için "Hadisine gelince, onda sakınca yok" dediğini nakletmiştir.²³⁸

Âlimlerin değerlendirmelerine göre İsmâîl b. Sümei' güvenilirdir. Bununla birlikte Hâricî/Beyhesî olduğu, Hz. Ali'ye buğz ettiği yani Nasb düşüncesine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Buhârî, İsmâîl b. Sümei"nin hadisini *Sahîh*'ine almamıştır. Müslim ise "Kim duyulsun diye iyilik yaparsa, Allah onu(n niyetini herkese) duyurur. Kim gösteriş için iyilik yaparsa, Allah da onu(n riyakârlığını herkese) gösterir"²³⁹ hadisi ile "Kim, av veya koyun köpeği dışında köpek edinirse, onun amelinden (ecir ve sevabından) her gün bir kırat eksilir"²⁴⁰ hadisini *Sahîh*'ine almıştır. Müslim'in aldığı iki hadis de asıl hadislerden değildir.

10. Muhammed b. Ziyâd el-Elhânî (v. ?)

Ebû Ümâme el-Bâhilî (r.a.), el-Mikdâm b. Ma'dikerib, Ebû İneye el-Havlânî, Abdurrahmân b. Amr es-Sülemî, Abdullâh b. Büsr el-Mâzinî, Abdullâh b. Ebî Kays, Ebû Râşid el-Hubrânî'den hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden de Oğlu İbrâhîm, Abdullâh b. Sâlim el-Eş'arî, Muhammed b. Himyer es-Selîhî, Muhammed b. Harb el-Havlânî, Ebûbekir b. Ebî Meryem, Vehb b. Hâlid el-Himsî, Bakiyye b. el-Velîd, İsmâîl b. Ayyâş ve başkaları hadis nakletmiştir.²⁴¹

Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî'ye göre güvenilirdir. Ahmed b. Hanbel, İsmâîl b. Ayyâş'ın durumunu soran oğluna "İsmâîl b. Ayyâş, Mu-

²³⁵ Hâriciler'in beğendikleri ve kendilerini ifade için kullandıkları "Allah yolunda savaşıp O'nun rızası için canlarını ve mallarını satan ve Allah'ın da bunları cennete karşılık satın aldığı kimseler" (et-Tevbe 9/111) anlamındaki isim. Ethem Ruhi Fiğlalı, "Hâriciler", *DİA*, İstanbul: TDV Yay. 1997, 1VI, 169.

²³⁶ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 31.

²³⁷ bkz. İbn Hacer, *Takrîb*, 76 (399)

²³⁸ Ukaylî, *ed-Du'afâ'ü'l-kebir*, 1:78.

²³⁹ Müslim, "Zühd", 47 (2986).

²⁴⁰ Müslim, "Müsakat", 60 (1575).

²⁴¹ İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, III, 565, Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, 2V, 220 (5223); İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VII, 257.

hammed b. Ziyâd gibi sika olanlardan hadis rivâyet ettiği zaman, hadisi sağlamdır” demiştir. Yahyâ b. Ma’in’e göre de güvenilirlerdir.²⁴² Müslim dışındaki Kütüb-i Sitte musannifleri hadisini eserlerine almışlardır.²⁴³ Ebû Hâtim “hadisinde sakınca olmadığını” belirtmiş,²⁴⁴ Hatîb ise “Harîz b. Osmân gibi Nasb düşüncesi ile meşhur olduğunu” söylemiştir.²⁴⁵ İbn Hibbân, *es-Sikât*’a aldığı Muhammed b. Ziyâd el-Elhânî hakkında “Hımslıdır, künyesi Ebû Süfyân’dır. Ebû Ümâme’den (r.a.) hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden de Şamlılar hadis nakletmiştir. Sadece kendisinden sika olanların rivâyet ettiği hadisine itimad edilir” açıklamasını yapmıştır.²⁴⁶

Buhârî, Muhammed b. Ziyâd el-Elhânî’den Abdullâh b. Yûsuf < Abdullâh b. Sâlim el-Hımsî < Muhammed b. Ziyâd el-Elhânî < Ebû Ümâme el-Bâhilî < Hz. Peygamber (s.a.v.) isnadı ile “Ebû Ümâme el-Bâhilî bir pulluk ve tarım aletlerinden bir şey gördü ve şöyle dedi: ‘Hz. Peygamber’in (s.a.v.) şöyle dediğini işittim: ‘Bu âlet bir kavmin/ailenin evine girerse, Allah oraya zilleti (esaret ve mağlubiyeti) sokar” hadisini rivâyet etmiştir.²⁴⁷ Müslim ise, Muhammed b. Ziyâd el-Elhânî’nin hadisini *Sahîh*’ine almamıştır.

Nâsıbı olmakla itham edilen râvîlerin hadis aldığı hocaları, kendilerinden hadis alan öğrencileri, tenkid âlimlerinin onlar hakkındaki değerlendirmelerini ve *Sahîhayn*’daki rivâyetlerini inceledik. Gördüğümüz kadarı ile İbn Hacer’in de ifade ettiği gibi, Buhârî ve Müslim’in Nasb ile itham edilen râvîlerin hadislerini genellikle mütâbî olarak aldıkları görülmektedir. Mesela Buhârî, İshâk b. Süveyd’in hadisini Hâlid el-Hazzâ’nın rivâyetine mütâbî olarak rivâyet etmiştir.²⁴⁸ İbn Hacer, Muğira b. Miksem’in rivâyetlerinin mütâbîlerinin olduğunu söylemektedir.²⁴⁹

Hadis nakleden bir râvînin rivâyetine güvenilebilmesi için, münekkittler tarafından nasıl değerlendirildiğinin bilinmesi büyük önem taşımaktadır. Râvîlerin güvenilirlik durumlarına dair değerlendirmeler, erken dönemlerde başlamıştır. Ancak, bir râvî hakkında hüküm vermek gerçekten zor bir iştir. Bu sebeple cerh ve ta’dil hadis ilminin en önemli konularından kabul edilmiştir. Râvîler hakkında eser te’lif eden ilklerden olan İbnü’l-Medîni, hadis ricâlini

²⁴² Ebû Sa’îd Osmân b. Sa’îd b. Hâlid ed-Dârimî, *Târîhu ‘Osmân b. Sa’îd ed-Dârimî ‘an Ebî Zekeriyâ Yahyâ b. Ma’î*, thk. Ahmed Muhammed Nûr Seyf, Beytût: Dâru’l-Me’mûn li’t-Turâsi 1400/1980, 198; Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ma’in b. Avn el-Mürri el-Bağdâdî, *Târîh*, thk. Ahmed Muhammed Nur Seyf, Mekke 1399/1979, I, 426.

²⁴³ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 2V, 220-221.

²⁴⁴ Krş. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dil*, VII, 257

²⁴⁵ İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, III, 565.

²⁴⁶ İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 372.

²⁴⁷ Buhârî, *Kitâbü’l-Hars ve’l-Müzâraa*, 2 (2321).

²⁴⁸ İbn Hacer, *Hedyü’s-Sârî*, 409.

²⁴⁹ İbn Hacer, *Hedyü’s-sârî*, 458.

bilmeyi ilmin yarısı olarak değerlendirmektedir.²⁵⁰ Herhangi bir râvî hakkında cerh hükmü veren âlimin kanaati ictihâdî olduğu için, hükümler iyice incelenmeli ve bu hususta dikkatli olunmalıdır. Zîra bazen bu kanaatlerde gerekli ilmi yeterliliğe sahip olamama, şahsi düşmanlık ve çekişme, siyasî mücadeleler, mezheb ve fırka farklılığı gibi etkenlerle haksız ithamlar ve aynı râvîler hakkında farklı değerlendirmeler ortaya çıkabilmektedir. Özellikle Şia'nın Nâsibilik ithamı, tamamı ile siyasî ve akidevi farklılıklara dayanmaktadır.

Buhârî râvîlerin cerh ve ta'dili konusunda örnek gösterilen âlimler içerisinde yer almaktadır. Râvîleri değerlendirmelerindeki mutedil tavrı, diğer âlimler tarafında da takdir edilmiştir. Hocası Ali b. el-Medînî, Buhârî'ye olan güvenini "Senin beğendiğin herkes bize göre de makbuldür" sözleri ile ifade etmiştir.²⁵¹ Müslim de râvîler hakkındaki tenkit ve değerlendirmelerine güvenilen cerh ve ta'dil âlimlerinden biridir. İbn Ebî Hâtim Müslim'in hadis hafızlarından, sika ve hadisi bilen birisi olduğunu söylemiş, babasına onun durumu sorulduğunu ve babasının da "sadûktur" dediğini aktarmıştır.²⁵²

Buhârî'nin *Sahîh*'i, sadece sahîh hadisleri içeren ilk hadis kitabı olarak kabul edilmiş, ikinci olarak da Müslim'in *Sahîh*'i olduğu ve bu iki kitabın Kurân'dan sonra en sahîh kitaplar olduğu ifade edilmiştir.²⁵³ Buhârî, *Sahîh*'ine sadece sahîh olan hadisleri aldığı beyan etmiş, bu hadisler dışında başka sahîh hadisler bildiğini ama işin uzamaması için onları almadığını belirtmiştir.²⁵⁴ Müslim de sahîh olduğu konusunda icma bulunan hadisleri *Sahîh*'ine aldığı söylemiştir.²⁵⁵

Buhari ve Müslim, Sahîhlerine aldıkları hadislerde hangi şartları koştuklarını açıkça söylememişlerse de âlimler bu iki hadis hocasının kitaplarındaki hadislerden hareketle bazı şartlar belirlemişlerdir. Buhârî ve Müslim'in hadisleri eserlerine alma şartı, rivâyetlerin meşhûr sahâbiye varıncaya kadar güvenilirlikleri noktasında ittifak olan râvîlerin nakletmesidir. Râvîlerin sika olduğu noktasında sika ve sebt olan münekkitler arasında bir ihtilâf olmamalıdır. Aynı zamanda rivâyetin isnâdı munkatî'değil, muttasıl olmalıdır. Eğer sahâbeden hadisi nakleden iki veya daha fazla râvî varsa bu durum tercihe şayandır. Yok, eğer tek râvî ile nakledilmiş bir hadis ise sahâbiye ulaşan isnâdın

²⁵⁰ Ebû Muhammed İbn Hallâd el-Hasen b. Abdirrahmân b. Hallâd er-Râmihürmüzî, *el-Muḥaddisü'l-fâsil* beyne'r-râvî ve'l-vâ'î*, thk. Muhammed Accâc el-Hatîb, Kahire: Dâru'l-Fikr 1404/1984, 320.

²⁵¹ İbn Hcer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 509.

²⁵² bkz. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, VIII, 182-183.

²⁵³ bkz. İbnü's-Salâh, *Mukaddime*, 15; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî*, 72.

²⁵⁴ bkz. İbnü's-Salâh, *Mukaddime*, 15; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî*, 79; İbn Hcer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 509.

²⁵⁵ bkz. İbnü's-Salâh, *Mukaddime*, 16; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî*, 80.

Sahih olması durumunda rivâyeti eserlerine almışlardır.²⁵⁶

Buhârî ve Müslim, ricâl bilgileri, râvileri tanımadaki yeterlilikleri ve *Sahih*'lerindeki hadisleri seçmedeki titizliklerine rağmen, incelediğimiz örneklerde olduğu gibi, Nâsibî olmak ile itham edilmiş olan bazı kişilerin hadislerini *Sahih*'lerine almışlardır. Ancak itham edilen râvilerin çoğunluğunun bu düşüncede oldukları tam tespit edilememiştir. İshak b. Süveyd, Husayn b. Numeyr, Abdullâh b. Sâlim el-Eş'ari'nin Nasb düşüncesini taşıdıkları sabit olmuştuk, Hariz b. Osmân bu düşüncesinden rucû ettiği belirtilmiştir.²⁵⁷

İbn Hacer, râvileri mertebe ve tabakalarına göre 12'ye ayırmaktadır. İbn Hacer'in taksimine göre Kays b. Ebî Hâzım, İbn Müseyyib gibi Tâbiîn'in büyüklerinin yer aldığı 2. tabakadandır.²⁵⁸ İshak b. Süveyd,²⁵⁹ Abdullâh b. Zeyd b. Amr,²⁶⁰ Abdullâh b. Şekîk²⁶¹ ve Ziyâd b. İläka,²⁶² Hasan el-Basrî ve İbn Sîrîn'in içinde yer aldığı Tâbiîn'in orta tabakası olan 3. tabakadandır. Nu'aym b. Ebî Hind,²⁶³ Muhammed b. Ziyâd,²⁶⁴ Meymûn b. Mihrân²⁶⁵ ve İsmâil b. Sümeiy²⁶⁶ ise, Zührî ve Katâde gibi Tâbiîn'in büyüklerinden rivâyet edenlerin bulunduğu 4. tabakadandır. Hariz b. Osmân²⁶⁷ ve Hâlid b. Seleme,²⁶⁸ A'meş gibi bir veya iki sahabeden rivâyet edenlerin yer aldığı küçük Tâbiîn tabakasındandır (5. tabaka). Muğira b. Miksem, İbn Cüreyc gibi sahabeden biri ile görüşmeyenlerin yer aldığı 6. tabakadandır.²⁶⁹ Abdullâh b. Sâlim ve Sevr b. Yezid ise, Mâlik ve Süfyân es-Sevrî gibi Etbâu't-tâbiîn'in büyüklerinin yer aldığı 7. tabakadandır.²⁷⁰ Husayn b. Numeyr, Süfyân b. Uyeyne ve İbn Uleyye gibi hadisçilerin yer aldığı Etbâu't-Tâbiîn'in orta tabaka olan 8. tabakadandır.²⁷¹ Behz b.

²⁵⁶ bkz. Ebu'l-Fadl Muhammed b. Tâhir el-Makdisî, *Şurûtu'l-Eimmeti's-Sitte*, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye 1405/1984, 17-18.

²⁵⁷ bkz. İbn Hacer, *Iedyü's-Sârî*, 415.

²⁵⁸ bkz. İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 511 (5566).

²⁵⁹ bkz. İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 73 (358).

²⁶⁰ bkz. İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 318 (3333).

²⁶¹ bkz. İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 322 (3385).

²⁶² bkz. İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 209 (2092).

²⁶³ bkz. İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 632 (7174).

²⁶⁴ bkz. İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 534 (5889).

²⁶⁵ bkz. İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 622 (7049).

²⁶⁶ bkz. İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 80 (452).

²⁶⁷ bkz. İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 137 (1184).

²⁶⁸ bkz. İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 174 (1641).

²⁶⁹ bkz. İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 607 (6851).

²⁷⁰ bkz. İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 319 (3235), 111 (861).

²⁷¹ bkz. İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 155 (1389).

Esed, Şâfiî, Abdurrezâk ve Yezîd b. Hârûn'un yer aldığı 9. tabakada²⁷² yer alırken, Ahmed b. Abde ise Ahmed b. Hanbel'in içinde bulunduğu 10. tabakadandır.²⁷³ Râvilerin tabakalarına baktığımızda 12'sinin Tâbiîn, 5'inin ise Etbâu't-Tâbiîn tabakasında yer aldıkları görülmektedir. Bu durum da bize, bu râvilerin hadis rivâyetinde sika oldukları konusunda bir ipucu vermektedir.

Râvilerin yörelerine bakıldığında, Hıms, Vâsıt, Basra ve Kûfe yörelerinden oldukları görülmektedir. Behz b. Esed, Ahmed b. Abde, İshâk b. Süveyd, Abdullâh b. Zeyd b. Amr ve Abdullâh b. Şekîk, Basralıdır. Kays b. Ebî Hâzim, Nu'aym b. Ebî Hind, Meymûn b. Mihrân, Muğîra b. Miksem, Ziyâd b. İlâka ve İsmâil b. Sümey', Kûfelidir. Hârîz b. Osmân, Abdullâh b. Sâlim, Muhammed b. Ziyâd ve Sevr b. Yezîd, Hımslıdır. Husayn b. Numeyr ve Hâlid b. Seleme, Vâsıtlıdır (Bağdâd). Özellikle Şia'nın merkezi konumunda olan Kûfe yöresinde Nâsibî düşüncesini taşıyanların var olması, bu düşüncelerini dile getirmekten sakınmadıkları bilgisi, gerçek ile örtüşmemektedir.

Zehebî'nin Hâlid b. Seleme el-Fefâ'nin tercemesinde söyledikleri bu bakımdan önem arz etmektedir. Hicrî 132. Senenin sonlarına doğru öldürüldüğünü söyleyen Zehebî'ye göre Kûfeli ve Nâsibî olmak zamanın şarıtıcı şeylerindedir. Kûfeliler çok az kısmı dışında Şii eğilimlidir. Sıffin vakasından sonra insanlar Ehl-i Sünnet, Şia ve Nâsibiler olarak üç kısma ayrılmıştır. Ehl-i Sünnet, ilim sahibidir. Sahabeye muhabbetleri vardır. Birbirleri ile çekişmekten uzak durmuşlardır. Sa'd, İbn Ömer ve Muammed b. Mesleme ve başkaları böyledir. Sonra Şia, Hz. Ali ile harb edenlere dil uzatmış ve onların zâlim ve haddi aşan Müslümanlar olduklarını söylemiştir. Nevâsib ise, Sıffin'de Hz. Ali ile harp etmiş, Hz. Ali ve öncekilerin Müslüman olduklarını kabul etmiştir. Onlara göre Hz. Osman halifelğinde başarılı olmamıştır. O zamanda Muâviye ve taraftarlarını tekfir eden bir Şii, Ali ve taraftarlarını tekfir eden bir Nâsibî yoktur. Birbirlerine saldırıları hakaret ve buğzun ötesine geçmemiştir. Zamanımızın Şiası sahabeyi tekfir, cehalet ve düşmanlıkla onlardan teberri eder oldu. Allah onları kahretsin. Zamanımızın Nâsibileri ise çok azdır. Onların içinde ne Ali'yi (r.a.) ne de sahabeyi tekfir eden yoktur.²⁷⁴

III. Şia Ricâl Kitaplarında Bazı Nâsibî Râviler ve Rivâyetleri

Buhârî ve Müslim'i Nâsibî olmakla itham edilen râvilerden hadis rivâyet etmeleri sebebi ile eleştiren Şia, Nâsibî olduklarını belirttikleri kişilerin hadislerini muteber kaynaklarına almıştır:

Şia ricâlinden olan Ali b. el-Cehm'in Nâsibî olduğu ve adını Ali koyduğu için babasına lanet ettiği belirtilmiştir.²⁷⁵ Buna rağmen İbn Bâbeveyh onun

²⁷² bkz. İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 103 (771).

²⁷³ bkz. İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 52 (74).

²⁷⁴ bkz. Zehebî, *Siyer*, V, 374 (169).

²⁷⁵ Muhammed el-Cevâhîrî, *el-Müfîd min mu'cemi ricâli'l-hadis*, Beyrut: Müessesetü't-Târîhi'l-

“Ebu’l-Hüseyn ‘Cömertliğe ancak eşek karşı çıkar’ dedi. ‘Hangi şey cömertlik-
tir?’ diye sordum. ‘Güzel koku ve kişiye ikram edilen şey gibi’ dedi”²⁷⁶ hadisini
almakta bir beis görmemiştir. Yine Şia ricâlinden Ahmed b. Hilâl (Ebû Ca’fer
el-Abertâî) hakkında bizzat Şii hadisçileri olumsuz kanaatler serdetmişlerdir.
Necâşî, rivâyetinin sâlih olduğunu, münker rivâyetleri bulunduğunu ve onun
hakkında Ebû Muhammed el-Askerî’nin onun hakkında kötü şeyler söyledi-
ğine dair rivâyetler olduğunu belirtmiştir.²⁷⁷ Keşşî, mel’ûn olduğuna dair ha-
berleri aktarmıştır. Bu ifadelerden dikkat çekici olanı şudur: “İbn Hilâl’den ve
ondan teberri etmeyenden Allah’a teberri ederiz.”²⁷⁸ Hûî ise onun hakkında
söylenenleri şu şekilde sonuçlandırmıştır: “Görünen o ki, Ahmed b. Hilâl, sika
birisidir. Ancak akidesi bozuktur. Sika olanın rivâyetini mutlak olarak kabul
ettiğimiz görüş üzere, akidenin bozuk olması, rivâyetinin sıhhatine zarar ver-
mez.”²⁷⁹ Hâdî ve el-Askerî’nin ashabından olduğu ve 60 rivâyetin isnadında
yer aldığı belirtilmiştir.²⁸⁰ Ancak Şia’nın önce gelen hadisçilerinden Kuleynî ve
Tûsî, akidesi bozuk ve mel’ûn olduğu söylenen Ahmed b. Hilâl’in hadislerini
nakletmekte bir sakınca görmemişlerdir. Rivâyetlerden bazıları şöyledir:

“Şa’bân’da oruç tutun, onbeşinci gecede gusledin. Çünkü bu Rabbinizden
bir hafifletmedir.”²⁸¹

“Ebû Abdillâh’a ‘Cebinde veya elbisesinde misk faresi olduğu halde bir kişi
namaz kılabilir mi?’ diye sordum, ‘bunda bir sakınca yok’ dedi.”²⁸²

“Kim, kendisini 120.000 Peygamberin musafaha etmesini isterse, Şa’bân’ın
15’inde Hüseyn b. Alî’nini (r.a.) kabrini ziyaret etsin. Zira, Peygamberlerin
ruhları onu ziyaret için izin isterler ve onlara izin verilir.”²⁸³

”Ebû Abullâh’a ‘Bunlarla (cemaat ile) Akşam namazına duruyorum. Beni
acele ettiriyorlar ne kamet ne de ezan okuyabiliyorum. Rükudan önce sadece
Fâtihâ’yı okuyorum. Bu benim için yeterli midir? dedim, ‘Evet, sadece el-
Hamd (Fatihâ) yeter’ dedi”²⁸⁴

“Zürâre b. A’yün, ‘Ebû Abdullâh’a gaybet zamanına yetişirsem, bana neyi

Arabî, 1430/2009),399.

²⁷⁶ Muhammed b. Alî b. el-Hüseyn b. Bâbeveyh el-Kummî, *Me’âni’l-ahbâr*, thk. Muhammed
Kâzım Müsevî, Kerbelâ: el-Atebetü’l-Hüseyniyetü’l-Mukaddese, 1435/2014), II, 121 (510);

²⁷⁷ Ebû’l-Hüseyn Ahmed b. Alî b. Ahmed en-Necâşî, *Ricâlü’l-n-Necâşî*, thk. Seyyid Mûsâ eş-
Şebîrî, Kum: Müessesetü’n-Neşri’l-İslâmî 1418, 83 (199).

²⁷⁸ Ebû Ca’fer Muhammed b. el-Hasen b. Alî et-Tûsî, *Ricâlü’l-Şâfi’î*, thk. Cevâd el-Kayyûmî el-
İsfehânî, Kum: Müessesetü’n-Neşri’l-İslâmî 1427, 444.

²⁷⁹ Hûî, *Mu’cemü ricâli’l-hadîs*, III, 155

²⁸⁰ Muhammed el-Cevâhirî, *el-Müfîd min mu’cemi ricâli’l-hadîs*, 49.

²⁸¹ Tûsî, *Tehzîbü’l-Ahkâm*, I, 168 (308).

²⁸² Tûsî, *Tehzîbü’l-Ahkâm*, II, 363 (1499).

²⁸³ Tûsî, *Tehzîbü’l-Ahkâm*, VI, 50 (109).

²⁸⁴ Tûsî, *İstîsâr*, I, 649 (1665), *Tehzîbü’l-Ahkâm*, III, 38 (131-132).

emredersin' dedim. Bana 'Allah'a şöyle dua et dedi: 'Allah'ım, bana kendini tanı, şayet nefsini bana tanıtmazsan ben seni tanıyamam. Allah'ım, bana Peygamberini tanı. Şayet bana Peygamberini tanıtmazsan, asla tanıyamam. Allah'ım, bana hüccetini tanı. Şayet bana tanıtmazsan, dinimden saparım.'"²⁸⁵

Sonuç olarak, Nâsibî olduğunu söyledikleri kişilerin hadisleri Şia'nın mu-teber kaynaklarında yer almaktadır. Şia hadisçileri, "Hadiste güvenilir" olması gerekçesi ile akidesinin bozuk olduğunu söyledikleri kimselerin rivâyetlerini eserlerine alıp kullanırken, aynı şekilde Buhârî ve Müslim'in yaptığı şeyi kabul etmeyerek, tutarsızlık göstermiştir.

IV. Sonuç

Nâsibî olmakla itham edilen râvîlerin genel rivâyet sayısı içerisinde az bir yekûn tutsa da azımsanmayacak sayıda hadislerinin *Sahîhayn*'da yer aldığı; yani, Buhârî ve Müslim'in bu kişilerden hadis almakta bir beis görmedikleri anlaşılmaktadır. *Sahîhayn*'da hadisi bulunan 17 râvî ve hadis sayıları şöyledir:

	Râvinin Adı	Sahîhayn'daki Hadisleri		Toplam
		Buhârî	Müslim	
1	Kays b. Ebî Hâzım (v. 97/-98/716-717)	34	23	57
2	İshâk b. Suveyd el-Adevî (v. 131/749)	1	3	4
3	İlâlid b. Seleme el-Fe'fâ (v. 132/750)	x	1	1
4	Hariz b. Osmân (v. 163/780)	2	x	2
5	Abdullâh b. Sâlim el-Eş'arî (v. 179/796)	3	x	3
6	Husayn b. Numeyr el-Vâsitî (v. 181/798)	1	1	2
7	Behz b. Esed (v. 201/817)	5	70	75
8	Abdullâh b. Zeyd b. Amr (v. 104/723)	70	44	114
9	Abdullah b. Şekik (v. 108/726)	x	22	22
10	Nu'aym b. Ebî Hind (v. 110/728)	x	4	4
11	Meymûn b. Mihrân el-Cezri (v. 117/736)	x	1	1
12	Ziyâd b. İlâka es-Sa'lebi (v. 135/753)	3	6	9
13	Muğîra b. Miksem ed-Dabî (v. 136/754)	16	16	32
14	Sevr b. Yezid el-İimsî (v. 155/771)	4	x	4
15	Ahmed b. Abde b. Mûsâ ed-Dabî (v. 245/859)	x	32	32
16	İsmâil b. Süme'y' el-Hanefî (v. ?)	x	2	2
17	Muhammed b. Ziyâd el-Elhâni (v. ?)	1	x	1
	Toplam	140	225	365

Araştırmamız neticesinde ulaştığımız sonuçları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Nasb ile itham edilen râvîlerden Kays b. Ebî Hâzım (v. 97/-98/716-717), İshâk b. Suveyd el-Adevî (v. 131/749), Husayn b. Numeyr el-Vâsitî (v. 181/798), Behz b. Esed (v. 201/817), Abdullâh b. Zeyd b. Amr (v. 104/723),

²⁸⁵ Küleyni, *el-Usûl fi'l-Kâfi*, I, 211 (29)

Ziyâd b. İlâka es-Sa'lebî (v. 135/753) ve Muğîra b. Miksem ed-Dabî'nin (v. 136/754) hadislerini Buhârî de Müslim de *Sahîh*'lerinde tahrir etmişlerdir. Buhârî, Harîz b. Osmân (v. 163/780), Abdullâh b. Sâlim el-Eş'arî (v. 179/796), Sevr b. Yezîd el-Hımsî (v. 155/771) ve Muhammed b. Ziyâd el-Elhânî'nin (v. ?) hadislerini tahrir ederken, Müslim bu kişilerin rivâyetlerine *Sahîh*'ine almamıştır. Müslim, Hâlid b. Seleme el-Fe'fâ (v. 132/750), Abdullâh b. Şekîk (v. 108/726), Nu'aym b. Ebî Hind (v. 110/728), Meymûn b. Mihrân el-Cezerî (v. 117/736), Ahmed b. Abde b. Mûsâ ed-Dabî (v. 245/859) ve İsmâil b. Süme' el-Hanefî'nin (v. ?) hadislerini tahrir etmiş, Buhârî de bunların hadislerine *Sahîh*'inde yer vermemiştir.

2. *Sahîhayn*'da Nâsibîlikle itham edilen 17 râvînin 365 hadisi bulunduğu tespit edilmiştir.

3. Buhârî ve Müslim, hadislerin sıhhati konusunda ağır şartlar ileri sürmelerine rağmen, diğer âlimler tarafından bid'at düşüncesini taşıdıkları için cerh edilen, ancak hadis rivâyeti yönünden sika oldukları ifade edilen kişilerden hadis almışlardır.

4. Buhârî ve Müslim Nâsibî olmakla itham edilen râvîlerin rivâyetlerine çoğunlukla şahid veya mütabî olarak *Sahîhayn*'da yer vermişlerdir. Bu rivâyetler içerisinde az bir kısmı usul hadisi olarak yer almaktadır, bu rivâyetler de ahkâm ile ilgili değildir.

5. Nasb ile itham edilen râvîlerin onunun bu görüşü savunduğu kesin biçimde tespit edilememiştir.

6. Nâsibî olmakla itham edilen râvîlerden yedi tanesinin bu düşünceye sahip oldukları tespit edilmiştir. Bu râvîlerden Harîz b. Osmân (v. 163/780) sonra Hz. Ali (r.a.) aleyhtarlığı düşüncesinden vaz geçmiştir. Diğerleri için de âlimler hadis rivâyeti konusunda sika oldukları şeklinde değerlendirmeler yapmışlardır. Buhârî, âlimlerin hadiste sika olduklarını belirttikleri bu yedi kişiden dördünün, Müslim ise ikisinin hadislerine *Sahîh*'inde yer vermiştir. İkisinin ortak hadis aldıkları râvî sayısı birdir.

7. Nasb ile itham edilen râvîlerden bu düşünceyi taşıdıklarına delalet edecek içerikte bir rivâyet yoktur.

8. Hz. Osmân'ı Hz. Ali'den fazilet yönünden üstün görmenin Nâsibîlik olarak değerlendirilmesi hatalıdır. Zira Müslümanların genel akidesi Hz. Osmân'ın fazilet sıralamasında Hz. Ali'den önce geldiği şeklindedir.

9. Nâsibîlik ithâmı, Şia'nın "Hz. Peygamber'den (s.a.v.) sonra insanların en faziletli olanı, Hz. Ali'dir" şeklindeki inancı çerçevesinde şekillenmektedir. Bu tür ithamı yaparken bu durumun göz ardı edildiği gözlemlenmektedir.

10. Ehl-i Sünnet hadis âlimlerini Nâsibî olanlardan hadis almakla eleştiren Şia'nın temel kaynaklarında kendi âlimleri tarafından Nâsibî oldukları belirtilen kişilerin rivâyetlerinin yer alması dikkat çekmektedir.

11. Ebû Dâvûd, Nesâî, Tirmizî, İbn Mâce, Dârimî ve Ahmed b. Hanbel gibi hadis âlimleri de Nâsibî olmakla itham edilenlerin hadislerine eserlerinde yer vermiş olmaları, bu ithamın hadis âlimleri tarafından cerh sebebi olarak görülmediğini göstermektedir.

“Buhârî ve Müslim'in Nasb İle İtham Edilen Râvilerden Rivâyeti”

Özet: Nasb, Hz. Ali'ye (r.a.) buğz etmek ve diğer sahabe'yi fazilette onun önüne geçirmek demektir. İmâmiyye Şiasına göre, Hz. Ali'ye, evlâtlarına ve taraftarlarına karşı olan zümrelere verilen bir isimdir. Hadisçiler bu düşüncüyü taşıyanları ehl-i bid'at kabul etmiş ve rivâyetlerini çoğunlukla kabul etmemiştir. Kur'ân'dan sonra en sika kaynak olarak kabul edilen *Sahîhayn*'da haklarında nasb ithamı yapılmış bazı râvilerin hadisi yer almaktadır. İbn Hacer *Hedyû's-sâri* isimli eserinde bunlardan altısının ismini vermiştir. Süyûtî'nin *Tedribü'r-Râvi* isimli eserinde verdiği listede ise yedi râvi yer almaktadır. Bu yedi râvi dışında İbn Hacer'in *Tehzibü't-Tehzib* ve *Takribü't-Tehzib* isimli eserlerinde Nâsibî olmakla itham edildiklerini belirttiği başka râvilerin hadisleri de *Sahîhayn*'da yer almaktadır. Buhârî ve Müslim ehl-i bid'at olmakla itham edilen bu râvilerden hadis rivâyet etmeleri ve bunları *Sahîhayn*'a almaları sebebi ile hem Ehl-i Sünnet hem de Şii kesim tarafından eleştirilmiştir. Buhârî ve Müslim, hem Ehl-i Sünnet hem de Şii kesim tarafından ehl-i bid'at olmakla itham edilen bu râvilerden hadis rivâyet etmeleri ve bu hadisleri *Sahîhayn*'a almaları yüzünden eleştirilmiştir. Ancak *Sahîhayn*'ı bu gerekçe ile eleştiren Şia'nın önde gelen hadis kaynaklarında Nâsibî olmakla itham edilen râvilerin rivâyetleri de yer almaktadır. Bu çalışmamızda Nâsibî olmak ile itham edilen bu râviler hakkındaki ithamlar ve bu râvilerin *Sahîhayn*'daki rivâyetleri incelenecektir.

Atıf: Necdet AYDOĞDU, “Buhârî ve Müslim'in Nasb İle İtham Edilen Râvilerden Rivâyeti”, *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, XIX/1, 2021, pp. 83-117

Anahtar Kelimeler: Hadis, Buhârî, Müslim, ehl-i bid'at, nasb.